

พุทธวิธี

เวทย์แห่งพระพุทธรศาสนา

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

รวบรวมเรียบเรียง

พุทธวิธีในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

รวบรวม เรียบเรียง

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พิมพ์จำหน่าย

พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ)

พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.-- กรุงเทพฯ :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

112 หน้า

1. พุทธศาสนา.-- 2. การศึกษาของพุทธศาสนา.--

I. ชื่อเรื่อง.

294.317

ISBN 974-580-751-6

©สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

พิมพ์ครั้งที่ ๑/๒๕๓๐ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

พลอากาศเอก หะริน หงสกุล

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

โทร. ๒๕๑๗๗๙๐

คำนำ

หลายปีมานี้ได้รับอาราธนาให้บรรยายเรื่อง 'พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา' ในที่ต่างๆ เป็นอันมาก ผู้ฟังส่วนใหญ่มักจะเป็นพระสงฆ์ สามเณร แม่ชี ที่ตั้งใจจะทำงานด้านเผยแผ่บาง เป็นพระธรรมทูตรุ่นต่างๆ บาง ต้องการเพิ่มพูนความรู้ในพุทธวิธีบาง

การปาฐกถาบรรยายในแต่ละครั้ง มักจะจบลงด้วยเวลาประมาณ ๓ ชั่วโมงเป็นพื้น บางแห่งมีการบันทึกเทปไว้ บางแห่งกลายเป็นคลื่นกระทบฝั่งไป ที่สำคัญแวดวงของคนฟังบีบไว้เฉพาะกลุ่ม ซึ่งในแง่ของความเป็นจริงแล้ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้านั้น เมื่อมองในแง่ของประวัติศาสตร์แล้ว บัณฑิตย่อมยอมรับความจริงว่า ทรงเป็นนักเผยแผ่ที่ประสบความสำเร็จสูงสุด มีคนเคารพนับถือ ยอมรับนอกบวช บรรลุมรรคผล ตามเสด็จในเวลาอันรวดเร็ว จำนวนมาก ผลงานการเผยแผ่ของพระองค์จนถึงปัจจุบัน คงเป็นสังฆกรรมตามที่ทรงแสดง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ยุติลงด้วยหลักของพระธรรมคุณที่ว่า

พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว
อันผู้บรรลุจะพึงเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ควรแก่การเชิญชวน
ชักชวนใหม่มาพิสูจน์ทดสอบ ควรน้อมเข้ามาในตน เป็นผลที่
วิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน

ดังนั้น หลักการวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า จึงสามารถนำไปใช้ในการสอนหนังสือ สอนศีลธรรม ติดต่อการทำงาน การประชาสัมพันธ์ การสร้างมนุษยสัมพันธ์ การฝึกปรือ

อบรมเป็นต้นได้ ทำให้เกิดความคิดที่จะจัดทำเป็นเล่มขนาดไม่โตนัก เพื่อแจกจ่ายแก่ท่านที่ไปบรรยายอบรมในที่นั้น ๆ พระภิกษุสามเณรผู้สนใจ รวมถึงทายกทายิกา ที่ต้องการใคร่เรียนใคร่รู้ ด้วยความหวังว่าจะเป็นประโยชน์ตามสมควร

ในฐานะที่รับผิดชอบหน่วยงานการกุศล ๒ หน่วยงาน คือ ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

กองทุนไตรรัตนานูภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์

ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

เพื่อใ้งานนี้กระจายออกไป ในรูปของการตอบสนองความต้องการของพุทธบริษัท จึงจัดพิมพ์จำหน่ายด้วยราคาเผยแผ่ในนามของ ‘ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย’

พิมพ์เป็นธรรมทาน ธรรมบรรณาการ ในนามของ “กองทุนไตรรัตนานูภาพ เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

การเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ เป็นการค่อยทำค่อยไปตามเวลาโอกาสอำนวยให้ คงมีความบกพร่องอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว ได้พยายามนำเอาหลักการวิธีการ ในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า มาเรียบเรียงไว้มากพอต่อการศึกษา ค้นคว้า นำไปใช้ในการทำงานที่เกี่ยวกับคนอื่นได้มากพอสมควร จึงหวังว่า หนังสือเรื่อง “พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” เล่มนี้ คงเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านได้ตามสมควรแก่สถานะ

ขออนุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย อันรวมกันเป็น ไตรรัตนานุภาพ ได้ดลบันดาลอภิบาลรักษาให้ทุกท่านที่ได้รับ หนังสือเล่มนี้มาด้วยวิธีใดก็ตาม อ่านแล้วได้รับความรู้ความ เข้าใจ เพิ่มพูนศรัทธาปสาทะในพระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น จนเป็น เหตุปัจจัยให้สมบุญด้วยจตุรพิธพรทั้งสี่ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลเป็นนิตย์โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
 กองทุนไตรรัตนานุภาพ
 เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคง
 ของพระพุทธศาสนา
 ตำบลท่ากลาง วัดบวรนิเวศวิหาร
 โทร. ๒๘๑-๒๑๓๙, ๒๘๑-๓๖๗๕

สารบัญ

ศาสนาประกอบด้วยอะไรบ้าง ?	๑
มองรอบศาสนธรรม	๓
เส้นทางแห่งพระพุทธปณิธาน	๗
บนเส้นทางของชีวิตพราหมณ์	๑๒
ความสมบูรณ์พร้อมของพระพุทธเจ้า	๑๔
ปาฏิหาริย์ ๔ ประการ	๑๗
ธรรม ๔ ประเภท รวมเป็นหนึ่ง	๒๗
คลื่นอารมณ์ ขม หวาน	๓๒
พระพุทธศาสนาทรรศน์	๓๘
ความพร้อมที่ต้องมี	๔๕
สืบสานอุดมการณ์พุทธ	๔๘
จุดสร้างความสนใจ ประทับใจ	๕๕
คุณสมบัติพัฒนา	๖๒
คุณธรรมจำต้องตระหนัก	๖๗
แสดงอะไร ? แก่ใคร ? ที่ไหน ?	๗๐
เนื้อหาหลักของพระไตรปิฎก	๗๑
เหตุเกิดของพระสูตร ๔ ประการ	๗๓
พุทธวิธีในการชี้ทาง	๗๖
รูปแบบในการเผยแผ่	๗๘
อุเทศ นิเทศ ปฏิณิเทศ ?	๘๐
ปรับกายใจเพื่อทำงาน	๘๒

คุณสมบัติที่ขาดไม่ได้	๘๒
ภารกิจร่วมกันฉันชาวพุทธ	๘๗
ผลของความดีที่รับรู้เห็นเอง	๙๑
หลักการในการเผยแพร่โดยสรุป	๙๔
คติธรรม คติไทย	๙๗

พุทธวิธีในการเผยแผ่ศาสนา

คติไทยพูดกันว่า “ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา” ปัญหาเรื่องการใช้ปากเป็นเรื่องใหญ่ คนในโลกที่สามารถสร้างสรรค์งานระดับยอดในแต่ละสาย มักจะแสดงออกมาทางปากเป็นสำคัญ ท่านที่ประสบความสำเร็จจากการใช้ปาก อาจเริ่มต้นจากนักโฆษณา นักการทูต นักปรัชญา นักการเมือง คณาจารย์ เจาลัทธิ จนถึงพระศาสดาในศาสนาต่าง ๆ ผลงานการใช้ปากของท่านเหล่านั้นสืบต่อมาถึงปัจจุบัน แต่วาหะที่สามารถสร้างการยอมรับ นับถือ ศรัทธา จนมีคนนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในรูปของศาสนา ทั้งศาสนาในระดับภูมิภาค และระดับโลกนั้น วิญญูชนยอมมยอมรับความจริงว่า

พระพุทธเจ้าองค์ศาสดาของพระพุทธศาสนา ทรงประสบความสำเร็จอย่างสูงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่สำคัญคือ ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาท่ามกลางความเจริญของคณาจารย์ เจาลัทธิ ไม่น้อยกว่า ๖ ท่านในสมัยนั้น ทั้ง ๆ ที่ทรงเป็นพระศาสดาที่พระชนมายุน้อยที่สุดในขณะนั้น แต่กลับทรงใช้เวลาเพียง ๔ เดือนหลังจากที่ได้ทรงตรัสรู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ มีองค์ประกอบของความ เป็นศาสนาครบ คือ

๑. ศาสดา องค์ศาสดาซึ่งเป็นเพียงองค์เดียวในโลก ที่

ทรงตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ไม่เกาะอิงอำนาจจาก
ข้างนอกมีพระพรหมเป็นตน

๒. ศาสนธรรม คำสอนที่เป็นผลตรงมาจากการตรัสรู้
ซึ่งในขณะนั้นทรงเรียกว่าอมฤตธรรม ธรรม พุทธศาสนาตาม
ลำดับ ยังไม่มีพระวินัยที่ทรงบัญญัติในตอนหลัง

๓. ศาสนสถาน เกิดอารามครั้งแรก คือเวฬุวัน อันเป็น
อุทยานหลวงของพระเจ้าพิมพิสารทรงอุทิศถวายเป็นที่ประทับ
ของพระพุทธเจ้าและเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์

๔. ศาสนบุคคล ที่จัดได้ว่าทรงคุณภาพอย่างสูง อย่าง
ต่ำสุดก็เป็นกัลยาณบุรุษ มีพระอรหันต์จำนวนมากกว่าพัน
รูป ที่สำคัญคือ ทานเหล่านั้นส่วนมากเป็นอดีตนักบวชในลัทธิ
ภิกษุ คือบัญญัติศรัทธา อดีตชฎิล คือปุราณชฎิลจำนวน ๑,๐๐๐ รูป
ปริพาชก ๒๕๐ ทาน อดีตเศรษฐี ๕๔ ทาน อุบาสก อุบาสิกา
อันเป็นระดับนำในสังคม ๒ แคว้น คือกาฬี กับมคธ

๕. ศาสนพิธี ไม่มีรูปแบบวิจิตรพิสดารมากนัก มี
เพียงแต่พิธีบวชเป็นพระ ๒ แบบ และการแสดงตนเป็นอุบาสก
อุบาสิกา และพิธีเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศส่วนบุญแก่ญาติที่เป็น
เปรต นั่นคือ การบำเพ็ญบุญ ที่เรียกว่าบุพเพเตตพลีของ
พระเจ้าพิมพิสาร รวมถึงการกรวดน้ำแบบเทน้ำลงพื้นดิน

ความสำเร็จทั้งปวงเกิดขึ้นในช่วงเวลา ๔ เดือนหลังจากตรัสรู้ และ ๗ เดือนหลังจากเริ่มแสดงปฐมเทศนาที่อิสิปตนมฤคทายวัน และเป็นผลงานของพระพุทธเจ้าตามลำพัง ไม่รวมที่เป็นผลงานของพระอรหันต์สาวก ที่ทรงส่งไปประกาศพระศาสนาในส่วนต่าง ๆ ของชมพูทวีป และเมื่อมองไปที่องค์พระพุทธเจ้าในแง่ของประวัติศาสตร์ขณะนั้นทรงมีพระชนมพรรษาเพียง ๓๖ พรรษา เป็นนักบวชมาเพียง ๗ ปี เป็นความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างแดน ห่างจากกรุงกบิลพัสดุ์อันเป็นมาตุภูมิของพระองค์ไม่น้อยเลย สำหรับสมัยนั้นแล้วต้องถือว่าไกลมากทีเดียว ความสำเร็จในการเผยแผ่ประดิษฐานศาสนาของพระองค์จึงจัดว่าเป็นความสำเร็จที่อัศจรรย์ที่อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีใครเปรียบเทียบกับพระองค์ได้เลย

ทรงมีอุดมการณ์ หลักการ วิธีการอย่างไร จึงสามารถประสบความสำเร็จในเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้

ตามปกติแล้ว การศึกษาเรื่องของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาทั้งหลายนั้น จะต้องมองให้เห็นความจริงใน ๓ ด้าน คือ

๑. ความจริงในด้านประวัติศาสตร์
๒. ความจริงในด้านของหลักธรรมที่มีความเป็นสัจธรรม
๓. ความเป็นจริงในด้านปาฏิหาริย์

ความจริงในด้านประวัติศาสตร์

สถานะของพระพุทธเจ้าสำหรับคนยุคนั้น จัดว่าทรง

เป็นบุคคลในอุดมคติ จนมหาชาติทั้งหลายได้รวบรวมเรียบเรียง
เป็นตำราว่าด้วยคุณลักษณะของคนที่จะมีฐานะเป็น ๒ คือเป็น
พระพุทธเจ้าหรือพระเจ้าจักรพรรดิ ที่เรียกว่ามหาปุริสลักษณะ
๓๒ ประการ เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติมีปรากฏการณ์อัศจรรย์
ทั้งเดินด้วยพระบาทได้ ๗ ก้าว ตรงตามมหาปุริสลักษณะที่มี
การศึกษาติดตามกันมาเป็นเวลานาน ชาวคราวในเรื่องนี้คงเล่า
ลือกันแพร่หลายตลอดเวลา ๓๕ ปี มีคนเป็นอันมากที่เชื่อมั่น
ในเรื่องนี้ จนถึงตั้งใจรอคอยการตรัสรู้ของพระองค์ แต่คงเป็น
เพราะความเชื่อของคนในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ
วัตถุนิยมกับจิตนิยม ที่ถือว่าผลสูงสุดจะเกิดจากการปรนปรี้อ
ตนเองด้วยกามคุณให้มากที่สุด ที่ท่านเรียกว่า กามสุขัลลิกานุ-
โยค และถือว่าผลสูงสุดจะเกิดจากการทรมานร่างกายจนจิต
อิสระจากกายที่มีลักษณะเป็นกรงขัง ที่เรียกว่า อตตกิลมถานุโยค

การเปลี่ยนวิธีการในการปฏิบัติ จากทรมานร่างกายมา
เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตของเจ้าชายสิทธัตถะ ทำให้ท่าน
บัญญัติศรัทธาที่มีความเชื่อมั่นในรูปผนวกรวมกันว่า

คนจะตรัสรู้ได้ต้องอาศัยการทรมานร่างกายอย่างหนัก
หากไม่ทรมานกายอย่างหนักแล้ว จะไม่มีโอกาสตรัสรู้ได้

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะไม่ทำตามความเชื่อถือ ชนิดฝังใจ
ของพวกท่าน ทำให้ท่านโกรธ ผิดหวัง หมดหวังที่จะอยู่ต่อไป
จึงหลีกหนีจากไปในลักษณะตัดเป็นตัดตายกันทีเดียว

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงตัดสิ้นพระทัยประกาศธรรมนั้น

ทรงมองไปที่ธรรมที่ทรงตรัสรู้ นำมาเทียบเคียงกับคนทั่วไป แต่เป็นการมองที่อริยสังข หรือปฏิบัติจนสมบูรณ์ที่ทรงตรัสรู้ โดยต้องการที่จะให้คนทั้งหลายได้รับผลอย่างที่คุณได้รับด้วย นั่นคือมองที่หลักสังขธรรมสูงสุด เพื่อสอนให้คนฟังได้ปฏิบัติ ตามแล้วได้รับผลสูงสุดอย่างที่คุณได้สัมผัสมาด้วยการตรัสรู้ ในความเป็นอริยสังขนั้นทรงเห็นว่า

“ธรรมนี้เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ลึกลับทั้งหลายรู้ได้ยาก รู้ตาม ได้ยาก มีความสงบ ประณีต ไม่อาจคิดแบบนึกเดาเอาได้ คน ที่เป็นบัณฑิตเท่านั้นจึงจะสามารถรู้ได้”

แต่คนทั้งหลายเล่า ส่วนมากเป็นอย่างไร ?

ทรงเห็นว่า คนส่วนมากมีความพอใจ ยินดีในธรรมอยู่ ในกามคุณ สิ่งที่เป็นรูปที่เขากำหนดว่าสวย เสียงที่เขากำหนด ว่าไพเราะ รสที่เขากำหนดว่าอร่อย กายที่เขากำหนดว่าน่าจับ ต้องลูบคลำ ดังที่ทรงแสดงไว้ว่า

“สุเจ้าทั้งหลายจงมาดูโลกนี้อันตระการดุจราชรถ ที่ พวกคนเขลาของอญู แต่พวกพुरुหาของอญูไม่”

ความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมที่ทรงตรัสรู้ จึงปรากฏ เด่นชัด นั่นคือ ธรรมลึก แต่คนกลับตื่น ธรรมเป็นสิ่งที่รู้และ ตรัสรู้ตามได้ยาก คนส่วนมากกลับขาดความเพียรพยายามใน การศึกษา คนควา วิเคราะห์ วิจัย จนพร้อมที่จะนำไปประพฤติ ปฏิบัติ ธรรมเป็นธรรมที่สงบ คนไม่ค่อยสงบ ธรรมเป็นสิ่งที่ ประณีต คนกลับหยาบยิง ธรรมไม่ใช่สิ่งที่จะรู้ได้ด้วยการนึก เดาเอา แต่คนส่วนมากชอบใช้วิธีนึกเดาเอา ธรรมเป็นสิ่งที่

บัณฑิตจะรู้ได้ แต่โลกมีบัณฑิตน้อยนิด

ในชั้นแรกทรงเห็นการสอนธรรมแก่คนที่ขัดแย้งกับธรรม น่าจะเป็นการเหน็ดเหนื่อยเปล่า โดยไม่เกิดประโยชน์อะไร ทำให้ทรงชวนชวายน้อยที่จะไม่สอนธรรมในขณะนั้น

แต่เมื่อสัทัมบดีพรหมกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม กอปรกับทรงมองสัตว์โลกด้วยความกรุณา ทรงแยกย่อยคน ออกไปหลายระดับ ทรงเห็นว่าคนทั้งหลายสามารถได้รับผลของ ธรรมที่ทรงแสดงตามกำลังความสามารถของเขา ที่ทรงสรุป คนออกไปเป็น ๔ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

“สามารถรู้ธรรมเพียงยกหัวข้อขึ้นแสดง สามารถรู้ธรรม หลังจากอธิบายหลักธรรมเหล่านั้น ต้องอาศัยการฝึกปรือ อบรมบมเพาะกันตามสมควรจึงจะรู้ธรรมได้ และบางคนก็ไม่ อาจได้รับผลของธรรมโดยตรง ทำนองดอกบัวที่กลายเป็นอาหาร ของปลาเต่าในน้ำ จึงทรงรับคำอาราธนาของสัทัมบดีพรหม ด้วย พระพุทธดำรัสที่ควรศึกษา พิจารณา ความว่า

‘เราเปิดประตูมตะตามคำอาราธนาของท่าน คนที่ ต้องการพึงจงนอมศรัทธามาเถิด’

เมื่อสัทัมบดีพรหมเสด็จกลับไปแล้ว พญามารที่ตาม ผจญพระองค์มาตลอดเวลารวม ๗ ปี แต่ต้องพ่ายแพ้ไปเมื่อ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ก็ทำได้ลดละความพยายามที่จะทำลาย พระองค์ไม่ จึงได้เขาเผ่าด้วยเพศของพราหมณ์ แต่พระพุทธเจ้า ทรงรู้จักว่าเขาเป็นพญามาร พญามารกราบทูลทำนองหวังดี

ว่า พระองค์ได้ตรัสรู้มาด้วยความเหนื่อยยากลำบาก ไม่ควร
จะทรมานพระองค์ด้วยการเสด็จไปสั่งสอนคนอื่น ควรปรินิพพานได้แล้ว อันเป็นคำกราบทูลที่สอดรับกับพระพุทธดำรัส
ที่รับสั่งแก่สัทมบดีพรหมในวรรคต่อมา ความว่า

‘ดูกรพรหม เพราะเรามีความสำคัญในความลำบาก
จึงไม่แสดงธรรมที่เราคล่องแคล่ว ประณีต ในหมู่มนุษย์’

พระพุทธเจ้าทรงรับคำอาราธนาของพญามาร ภายใต
เงื่อนไขว่า พระองค์จะดำรงพระชนม์อยู่เพื่อทำงาน ๔ ประการ
ให้สำเร็จเสียก่อนแล้ว จึงจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ภารกิจ
ทั้งสี่ประการนั้นมีลักษณะเป็นพระพุทธปณิธาน ใจความว่า
พระองค์จะดำรงพระชนม์เพื่อ

๑. ให้พุทธบริษัททั้งหลายได้ศึกษาพระสัทธรรม
  ๒. ให้พุทธบริษัทได้ประพฤติปฏิบัติตามพระสัทธรรม
ที่พระองค์ทรงแสดงแก่เขา
  ๓. ให้พุทธบริษัทช่วยกันเผยแผ่ ชี้แจง แสดงพระ
สัทธรรม ที่ตนได้ศึกษา ปฏิบัติตามมาแล้วแก่คนอื่นได้โดยพิสดาร
  ๔. ยามใดที่มีปรปวาท คือการกล่าวจ้วงจาบหยาบคาย
บิดเบือนหลักพระสัทธรรม ให้พุทธบริษัทสามารถแก้ไขปรป-
วาทเหล่านั้นให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย
- เมื่อเวลานั้นมาถึงพระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน
ก่อนจะถึงเวลานั้นให้พญามารอยู่เฉย ๆ ไปก่อน

เดิมที่เดิยวมีพระประสงค์จะแสดงธรรมแก่อาจารย์ ทั้งสองของพระองค์ แต่ทั้งสองท่านได้เสียชีวิตไปก่อนแล้ว จึง ทรงมองไปที่ท่านปัญจวัคคีย์

แต่ตรงนี้ก็กลับมีประเด็นที่น่าศึกษาออกเหนือไปจาก หลักฐาน ที่ท่านว่าไว้ว่า การที่ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ก่อน เพราะท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ตั้งความปรารถนาไว้ในสำนักของ พระพุทธเจ้าในอดีต ขอให้ได้เป็นปฐมสาวกของพระพุทธเจ้า พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอนาคต และได้รับพุทธพยากรณ์ไว้ ก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งนั่นคือความจริงในการแสดงธรรมไปตาม ลำดับก่อนหลังของบารมีที่ท่านเหล่านั้นได้สร้างไว้ แต่ประเด็น ที่น่าสนใจ คือ

ในความเป็นจริงแล้ว พระพุทธเจ้าในกาลต่อมาคือองค์ ธรรมราชา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดตั้งองค์กรสงฆ์ มีลักษณะเป็นธรรมเสนา คือกองทัพธรรมที่มีพระสารีบุตรเป็น ธรรมเสนาบดี มีพระโมคคัลลานะเป็นแม่ทัพ มีพุทธบริษัทเป็น ทหารในกองทัพธรรม เมื่อมองจากจุดนี้ พร้อมด้วยแผนที่ของ ประเทศอินเดียหรือชมพูทวีปสมัยนั้น มาเทียบเคียงกับหลักการ ของกองทัพ ที่ทรงแสดงในรูปของธรรมเนียมปฏิบัติ แต่มองกลับไป สู่เนื้อหาตั้งเดิม คือการทำสงคราม เราจะพบว่าการเผยแผ่ พระพุทธศาสนามีความเป็นยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีที่ทันสมัย แม ในปัจจุบันหลักการที่สำคัญที่ทรงแสดงไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ฉานกุสโล จ โหติ มีความเฉลียวฉลาดเหนือกว่าใน ด้านชัยภูมิ

๒. ทูเร ปาตี มีสมรรถนะในการยิงได้ไกล ๆ

๓. อกฺขณเวที มีความสามารถในการยิงได้ในเวลาอันรวดเร็ว

๔. มหโต กายสุส ปหาเลตา สามารถทำลายขุมกำลังใหญ่ของข้าศึกได้

หลักสำคัญทั้งสี่ประการนั้น ในด้านการต่อสู้กับข้าศึก คือกิเลส ทรงอธิบายว่า

ความฉลาดในชัยภูมิ คือเป็นคนมีศีลมีกัลยาณธรรม ไม่มีปัญหาในด้านความรู้ ความประพฤติที่เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาตนให้ก้าวหน้าไปตามลำดับ

ยิงได้ไกล คือสามารถมองเห็นความจริงของชีวิตและสรรพสิ่งว่า ล้วนตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงอย่างที่หลงยึดติดกัน

ยิงได้ไว คือสามารถประพฤติปฏิบัติพัฒนาตนเองไปตามคัลลองแห่งอริยมรรคจนสามารถบรรลุธรรมในฐานะนั้น ๆ ได้

การทำลายขุมกำลังของข้าศึกได้ หมายถึงการทำลายอวิชชา คือความไม่รู้ ความรู้ไม่จริง ให้หมดไปสิ้นไปจากใจได้

หากดำเนินไปถึงจุดนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ชนะที่แท้จริง และเป็นชัยชนะที่ประเสริฐ เป็นชัยชนะที่ไม่กลับมาพ่ายแพ้อีกต่อไป ดังที่เราเรียกพระพุทธเจ้าว่า **วิชิตमारो** พระผู้พิชิตมาร จนสร้างเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขึ้นมากเป็นพิเศษ

ในทำนองตรงกันข้าม เมื่อมองไปที่การทำงานของ พระพุทธเจ้า ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคราวแรกและคราว ต่อ ๆ มา น่าจะดำเนินไปตามหลักยุทธวิธีทั้งสี่ประการนั้น อยู่ด้วย เพราะเมื่อมองดูคยาสี่สะเกิลแม่น้ำคยา ที่ทรงแสดง อาทิตตปริยายสูตรโปรดปุราณชฎิล กับพุทธคยาสถานที่ทรง ตรัสรู้แล้ว พบว่าใกล้เคียงกันมาก แต่พระองค์กลับขึ้นเหนือไปอีก ๒๐๐ กว่ากิโลเมตร เพื่อไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ที่อิสิปตน- มฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ที่ตามหลักฐานในประวัติศาสตร์ ทานบอกว่า ศาสนาเซน โดยการนำของท่านมหาวิระหรือนิครนถ- นานาบุตร ไปตั้งกองเผยแผ่ศาสนาของตนอยู่ที่นั่น ก่อนการ ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าถึง ๖ ปี มีคนสนใจศรัทธาไม่น้อยเลย ศาสนาเซนเป็นศาสนาอเทวนิยมเช่นเดียวกับพระพุทธศาสนา ศาสดาในศาสนาเซน คือท่านมหาวิระ เป็นราชกุมารในราชวงศ์ ลิจฉวีที่มีการปกครองแบบสามัคคีธรรมเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ท่านมีอายุแก่กว่าพระพุทธเจ้าถึง ๖ ปี เป็นศาสดาหนุ่มกว่า ใครอื่นสมัยนั้น ที่ถือได้ว่าศาสนาเซนเป็นปรากฏการณ์ใหญ่มาก หากไม่ สามารถแสดงความเหนือกว่าของพระพุทธศาสนาให้ปรากฏ ใน ทามกลางคนที่กำลังตื่นเตนของใหม่ในคำสอนของศาสนาเซน กันอย่างกว้างขวางแล้ว โอกาสที่จะประดิษฐานพระพุทธศาสนา ทามกลางลัทธิสำคัญ ๆ ถึง ๖ ลัทธิ ย่อมเป็นไปได้ยาก

สำหรับพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่ทรงมีปัญหาเรื่องชัยภูมิ เพราะพระองค์เหนือกว่าในด้าน การตรัสรู้และเหนือว่าศาสดา

ท่านอื่นด้านพระองค์ทั้งสาม คือ **ปัญญาคุณ** **ปริสุทธคุณ** และ **กรุณาคุณ**

ทรงยิ่งได้ไกลในด้านการเผยแพร่ธรรม โดยทรงมองคน มองธรรม ที่สามารถประสานสอดรับกัน คือใครฟังธรรมอะไร แล้วสามารถรู้ธรรมเหล่านั้นได้จึงจะทรงแสดงธรรมเหล่านั้นแก่เขา ในที่สุดทรงตัดสินใจพระทัยที่จะทรงประกาศธรรมครั้งแรกแก่ ท่านปัญจวัคคีย์ ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น

ท่านปัญจวัคคีย์เคยอุปัฏฐากดูแลพระองค์มาตลอดกาล ยาวนาน การสอนธรรมแก่ท่านเหล่านั้น เป็นการแสดงความ กตัญญูกตเวทีให้ปรากฏ

ท่านปัญจวัคคีย์มีความสนใจเรื่องการตรัสรู้มาตั้งแต่ต้น ผ่านประสบการณ์ทางกามสุขัลลิกานุโยคและอัสติกิลมถานุโยค มาแล้ว ที่สำคัญมีวาสนาบารมีที่สามารถบรรลุธรรม

เนื่องจากกรุงพาราณสี เชื่อกันว่าเป็นป्राการเหล็ก ที่ ยากต่อการตีให้แตกได้ นอกจากศาสนาเซนต์ที่กำลังเด่นดังแล้ว ยังมีลัทธิความเชื่อที่สรุปรวมเป็นศาสนาพราหมณ์อีกมาก การ เผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกที่เมืองพาราณสี หากประสบความสำเร็จ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ที่ว่าด้วยการยิ่งได้ไกล ยิ่งได้ไว และที่สำคัญคือ ทำลายขุมกำลังของฝ่ายตรงกันข้าม จะได้รับการปฏิบัติพร้อม ๆ กันไป และผลจากการเสด็จไปเผยแผ่พระ ธรรมในคราวนั้น ก็เกิดประโยชน์ได้อัจฉริยะได้จริง ๆ

ความสนใจ ค่านิยมของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย

จะมีส่วนผลักดันอย่างสำคัญที่สร้างให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตามพื้นฐานของค่านิยม ความสนใจของคนในยุคสมัยนั้น ๆ คนในสมัยพุทธกาลซึ่งในแง่ความจริงแล้วก่อนหน้านี้ด้วยซ้ำ คนส่วนมากสนใจในทางธรรมกันมาก มากจนแบ่งชีวิตออกไป เป็นอาศรม คือช่วงของการให้ความสำคัญแก่ชีวิตสัมพันธ์กับวัยของตน คือ

- **พรหมจารี** ให้ความสำคัญแก่การศึกษาตามสมควร แก่วรรณะของแต่ละคน แต่จุดเด่นคงเน้นไปที่วรรณะกษัตริย์พราหมณ์ แพศย์เป็นสำคัญ

- **คฤหัสถ์** เมื่อจบการศึกษาแล้ว เริ่มสร้างฐานะทางครอบครัว ด้วยการแต่งงาน มีครอบครัว สร้างฐานะให้แก่ครอบครัว ที่สำคัญคือ การพยายามมี 'บุตร' ให้ได้ เพราะถ้าไม่อย่างนั้นตายไปจะตกนรกขุมที่ชื่อว่า 'ปุตตะ' บุตรจึงได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่ป้องกันพ่อแม่ไว้ไม่ให้ตกนรก

- **วนปรัตถ์** เมื่อล่วงกาลผ่านวัยไป จนมีผมหงอกบนศีรษะ แสดงว่าชีวิตใกล้ความตายเข้าไปแล้ว ชีวิตจะถูกใช้ไปในรูปของการเตรียมเดินทางไกล ด้วยบำเพ็ญบุญประเภทต่าง ๆ มีการจาริกไปตามอาศรมของนักบวช เขาสนทนาธรรม ศึกษาธรรม ปฏิบัติตามความเชื่อของแต่ละคน

- **สันनยาสี** หากมีความพอใจในชีวิตของนักบวช จะออกบวชเป็นนักบวชประเภทต่าง ๆ จนกลายเป็นนักบวชหลายประเภท ที่ต่างก็เชื่อวาลัทธิของตนเองถูกต้อง ทั้ง ๆ ที่คำสอนเป็นอันมากขัดแย้งกันเอง

ความสนใจที่จัดได้ว่าเป็นหลักสำคัญ คือ

ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดถึงที่สืบเนื่องมาจากชาติก่อนว่า สืบเนื่องมาจากอะไร กลายเป็นความเข้าใจที่หลากหลาย สรุปรวมเป็นสายของความเชื่อ ๓ กระแสคือ

- เชื่อว่าผลดีงาม ชั่วร้ายทั้งหลาย ล้วนเกิดขึ้นมาจากกรรมเก่า

- เชื่อว่าผลดีชั่วร้าย ล้วนเกิดมาจากอำนาจการดลบันดาลของพระผู้เป็นเจ้า

- ผลดีงาม ชั่วร้าย ห้ามีเหตุให้เกิดไม่ เป็นเรื่องของความบังเอิญเท่านั้น การกระทำทุกอย่างไม่ถือเป็นการกระทำ ผลทั้งปวงไม่เกิดมาจากเหตุ ไม่มีบาป บุญ มารดา บิดาเป็นต้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มของความเชื่อเหล่านั้น ยังมีความสนใจเรื่องชีวิตหลังตาย กลายเป็นความเชื่อหลายกระแสเช่นเดียวกัน เช่น

ตายแล้วเกิด ที่แยกเป็น ๒ ฝ่าย เคยเกิดเป็นอะไรมาก่อน ตายไปแล้วจะเกิดเป็นเช่นนั้นต่อ ๆ ไป และสามารถจุติแปรผันไปได้

ตายแล้วสูญ ที่แยกออกไปเป็นสูญ หหมดไปเลย อย่างที่มักพูดกันว่า เกิดมาหนเดียวตายหนเดียว อีกฝ่ายหนึ่งถือว่าไม่มีหมด มีบางอย่างเหลืออยู่ ทำให้มีการอรรถาธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่ยังเหลืออยู่ไม่ขาดสูญไปอีกมาก

การศึกษาค้นคว้าเรื่องชีวิตหลังตาย กรรม พัฒนาการ

ไปเป็นการมีความสุขในสวรรค์ พรหมโลก ผลสูงสุดในชีวิต มี
คนสามารถศึกษา ค้นคว้า ปฏิบัติได้ถึงระดับอรุณ ๔ เช่น
สำนักของอุทกดาบส รามบุตร นักบวชสำนักสงฆ์ของท่าน
กบิลมุนี และท่านอาฬารดาบส กาลามโคตร ได้อรุณ ๓
ทั้งสองท่านเป็นอาจารย์สอนด้านบำเพ็ญเพียรทางจิตให้แก่
เจ้าชายสิทธัตถะ แต่กลับไปตั้งอยู่ที่อรุณข้อที่ ๓ - ๔ ที่
ท่านทั้งสองเข้าใจว่าสูงสุดแล้ว แต่เจ้าชายทรงเห็นว่าเป็นเพียง
ความสงบระดับธรรมดาเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การที่คนสนใจในธรรมแพร่หลายไปมาก
ทำให้ปัญหาทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง การทหาร ลดลงไปในยุคที่พระพุทธเจ้าดำรง
พระชนม์อยู่ ไม่มีสงครามรุนแรงต่อเนื่องกันมา แม้หลังจากที่
พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจ
สำหรับคนบางกลุ่มก็ได้รับการช่วยเหลือด้วยการสร้างโรงงาน
แจกทาน ของคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ที่ท่านเรียกว่า
กษัตริย์มหาศาล เศรษฐีมหาศาล พราหมณ์มหาศาล เนื่องจาก
ปัญหาในชาตินี้มีน้อย ความสนใจจึงพุ่งไปที่ชีวิตหลังตายกับ
ความสุขชั่วนิรันดร ณ สรวงสวรรค์พรหมโลก ตามแต่ใครจะ
ต้องการอะไร การที่พระพุทธเจ้ากับพระเจ้าจักรพรรดิ เป็น
บุคคลในอุดมคติของสังคมอารยันยุคนั้น จึงเป็นปัจจัยเสริมอีก
ประการหนึ่งในการทำงานของพระพุทธเจ้า

ความสมบูรณ์พร้อมของพระพุทธเจ้า

ความสำเร็จอย่างสูงของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ใช่เป็น เหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังมีอภัยบาปมีธรรมที่ทรงสร้าง มาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดาโดยเฉพาะ ตามที่ท่านแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ ความว่า

พระผู้เป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบาปมีให้บริบูรณ์ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว

เอกบุคคล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้น เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคลนั้น คือพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้า

จากการตรัสรู้ของพระองค์นั่นเอง ทำให้ทรงสมบูรณ์ ด้วยคุณธรรม ที่เรียกว่าทศพลญาณ คือพระปรีชาญาณอัน เป็นกำลัง ๑๐ ประการ คือ

๑. ปรีชาญาณหยั่งรู้อุจเฉฐะ คือความเป็นไปได้ และ อจเฉฐะ คือความเป็นไปไม่ได้ ของธรรมชาติทั้งหลายว่า สิ่ง ใด อะไร จะเป็นไปได้ได้อย่างไร มากน้อยแค่ไหน เพียงไร

๒. ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม โดยทรงสามารถจำแนก แยกแยะ แสดงความเชื่อมโยงกัน ระหว่างผลกับเหตุว่า สิ่งนั้น ๆ มีอะไรเป็นเหตุ ที่ตามปกติแล้วเหตุมักจะเป็นอดีต ยามที่ผลปรากฏในปัจจุบัน และผลจะเป็นอนาคตในกรณีที่เกิด เป็นปัจจุบัน ซึ่งจะมีความสลับซับซ้อนจนยากจะหยั่งรู้ แต่ทรง

มีพระปรีชาญาณหยั่งรู้กระบวนการของกรรมได้อย่างถูกต้องชัดเจน

๓. ปรีชาญาณหยั่งรู้ข้อปฏิบัติ เหตุที่นำไปสู่ภพ ภูมิ ผลทั้งปวงว่า ใครทำอะไรอย่างไรแล้วต่อไปจะเป็นอย่างไร จะบังเกิดที่ไหนหลังจากตายไปแล้ว ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไร พร้อมทั้งรู้เหตุที่ทำให้คนผู้ปฏิบัติไปบังเกิดในกำเนิดนั้น ๆ

๔. ปรีชาญาณหยั่งรู้สภาวะของโลก คน สัตว์ อันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทรงรู้ส่วนประกอบของสิ่งนั้นจากจุดใหญ่ไปหาจุดย่อยสุด จากจุดย่อยสุดไปหาจุดใหญ่ได้ตามความเป็นจริง

๕. ปรีชาญาณหยั่งรู้อัธยาศัย นิสัย สันดาน ความโน้มเอียง ความถนัด ความสนใจของคน สัตว์ทั้งหลายที่มีความแตกต่างกัน

๖. ปรีชาญาณหยั่งรู้ความเกื้อหนุนยิ่งหย่อนของความเชื่อ ความเพียร สติ สมาธิ ปัญญาของคน สัตว์ พร้อมด้วยเหตุปัจจัย และอุบายวิธีในการพัฒนา ปรับ อบรมบ่มอินทรีย์ของคนเหล่านั้นตามสมควรแก่กรณี

๗. ปรีชาญาณหยั่งรู้ความเคราหมองและความผ่องแผ้วของคุณธรรมทั้งหลาย มีฌาน สมาธิ วิโมกข์เป็นต้นของผู้พึงในกรณีนั้น ๆ

๘. ปรีชาญาณที่ทรงรู้เห็นชาติปางก่อนของพระองค์คนอื่น

๙. ปรีชาญาณหยั่งรู้ถึงความแตกต่างของคน สัตว์ทั้งหลายว่า เป็นไปตามกรรม

๑๐. ปรีชาญาณที่ทำให้อาสาภิเลสหมดไปจากพระทัย

ของพระองค์อย่างแท้จริง อันเป็นหลักสำคัญที่ทำให้พระองค์
สมบูรณ์พร้อมด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์ และความกรุณาต่อ
สรรพสัตว์ ที่สรุปเป็น 'รู้ ตื่น เบิกบาน' และพระญาณ
คือความรู้ทั้งสิบประการนี้เอง เป็นผลของความรู้ที่เรียกว่า
พระสัพพัญญุตญาณ การที่ทรงเข้าถึงความจริงทาง
ประวัติศาสตร์ของคน สถานที่ บารมีธรรมอันเป็นความเชื่อม
โยงกันของอดีตกับปัจจุบัน ความจริงแห่งธรรมที่ทรงตรัสรู้
เมื่อทรงนำเอาธรรมเหล่านั้นมาแสดงก็กลายเป็นธรรมที่สะท้อน
ให้เห็นถึงปาฏิหาริย์ ๓ ประการ คือ

- อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นความสำเร็จที่อัศจรรย์
- อาเทศนาปาฏิหาริย์ ทรงท่ายใจ รู้แจ้งวาสนา
บารมีของคนแต่ละคนได้อย่างอัศจรรย์

- อนุสาสนีปาฏิหาริย์ องค์ธรรมที่ทรงแสดงสั่งสอน
ตามควรแก่ฐานะของคนแต่ละคนนั้น เมื่อเขานำไปประพฤติ
ปฏิบัติตามที่ทรงสั่งสอน จะสามารถอำนวยผลอัศจรรย์แก่คน
เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติโดยใครในกาลใด ๆ ก็ตาม

ขอที่ควรตระหนักอีกประการหนึ่ง คือเมื่อเราศึกษาการ
ทำงานของพระพุทธเจ้า ได้ทราบการสอนธรรมของพระองค์ ที่
อำนวยผลแก่ผู้ฟังในระดับต่าง ๆ ดูแล้วช่างรวดเร็วอย่างไม่น่า
เชื่อ ที่เห็นเช่นนี้เป็นเพราะเราได้ศึกษาเฉพาะช่วงการสอนธรรม
ฟังธรรม บรรลุธรรมของคนเหล่านั้น ทั้ง ๆ ที่เบื้องหลังของ
ความสำเร็จนั้นมีอยู่ทั้งส่วนตัวของคนเหล่านั้น และการทำงาน
เผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า

นอกจากพระคุณทั้งหลายดังกล่าวแล้ว ทุกครั้งที่จะเสด็จไปโปรดใครในที่ไหนก็ได้ก็ตาม ทรงทำงานในลักษณะที่คนปัจจุบันให้คำว่า

มีการศึกษาหาข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ อย่างถูกต้องสมบูรณ์ มีการกำหนดหลักการวิธีการในการทำงานตามสมควรแก่กรณีของคนฟัง มีการประเมินผลที่ลงตัวไว้แต่ต้นแล้ว พร้อมด้วยการสรุปผลไว้ก่อนที่จะเสด็จไปสอนธรรม และลงตัวอย่างนั้น ทุกครั้งไป

ท่านแสดงไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธกิจที่สำคัญ ที่ทรงทำเป็นหลักต่อเนื่องยาวนานอยู่ ๕ ประการ ในแต่ละวัน คือ

- ตอนเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เป็นการโปรดสัตว์ให้คนเหล่านั้นได้บำเพ็ญบุญ

- ตอนเย็นทรงแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชนที่มาเฝ้าในรูปแบบต่าง ๆ

- ตอนหัวค่ำทรงประทานโอวาทแก่พระภิกษุสามเณร

- ตอนดึกของแต่ละคืน ในขณะที่คนทั้งปวงหลับอยู่นั้น ทรงตอบปัญหาของเทวดาทั้งหลายที่มาเฝ้าเพื่อกราบทูลถามปัญหา อย่างที่ปรากฏหลักฐานในเทวดาสังยุต สังยุตต-นิกายเป็นต้น

- ตอนใกล้รุ่งของแต่ละคืน ทรงตรวจดูสัตว์โลก ที่ควรเสด็จไปโปรดในแต่ละวัน ใครมีบารมีธรรมที่พร้อมจะได้รับความดีด้วยการฟังธรรมจากพระองค์ คนเหล่านั้นจะมาปรากฏ

ในข่ายพระญาณของพระองค์ จากจุดนี้เองที่ทำให้พระองค์ทรงใช้ทศพลญาณดังกล่าว สั่งสอนคนเหล่านั้นในรูปของการสืบสาวไปที่วาสนา บารมี อินทรีย์ของคนเหล่านั้นว่ามีความยิ่งใหญ่อย่างไร พื้นฐานจิตในขณะปัจจุบันของคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร สามารถรู้ธรรมด้วยการฟังเรื่องอะไร โดยการแสดงธรรมเหล่านั้นด้วยวิธีใด และเมื่อจบการแสดงแล้วผลดีจะเกิดขึ้นแก่ผู้ฟังในระดับใด เมื่อทรงแสดงแก่ใครก็ตาม ผลจะออกมาตามที่ทรงรูล่วงหน้าไว้ก่อนแล้ว เมื่อเรามองที่ผลจากการฟัง ทำให้รู้สึกว่าเป็นความสำเร็จที่อัศจรรย์ จนบางกรณีอาจจะรู้สึกสงสัยว่าเป็นไปได้จริงหรือ

การศึกษาหลักการวิธีการในการสอนธรรมของพระพุทธเจ้าสามารถมองได้จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ในช่วงต้นของพุทธสมัย

ทำไมจึงทรงแสดงพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์

ข้อนี้เมื่อเรามองในแง่มุมต่าง ๆ แล้วจะพบว่า การที่ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์นั้น เกิดจากพระญาณที่ทรงมองเห็นทั้งอดีตกาล ปัจจุบัน และผลที่จะเกิดหลังจากการทรงแสดงธรรมจบลง เหตุในอดีตคือ การตั้งความปรารถนาของท่านโกณฑัญญะ ที่ต้องการจะเป็นปฐมสาวกของพระพุทธเจ้า อินทรีย์ ๕ ประการมีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาของท่านเหล่านั้น โดยเฉพาะท่านโกณฑัญญะมีความ

พร้อมที่จะบรรลุธรรมได้ในห้วงเวลานั้น

จริต อธิษฐานของท่านเหล่านั้น ยึดมั่นอยู่ที่การทรมานร่างกายว่า จะเป็นเหตุให้ตรัสรู้ธรรม เป็นความปักใจในลักษณะนำไปผูกโยงกัน ระหว่างการตรัสรู้ กับ การทรมานร่างกาย ในลักษณะว่า 'คนจะตรัสรู้ต้องอาศัยอสังขารโยคะเท่านั้น หากไม่ทรมานร่างกายแบบอสังขารโยคะ จักไม่อาจตรัสรู้ได้ดังกล่าวแล้ว ดังนั้น เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเปลี่ยนวิถีทรมานร่างกายมาบำเพ็ญเพียรทางจิต ท่านเหล่านั้นจึงรู้สึกผิดหวังอย่างแรง จึงพร้อมกันหนีจากไป ชนิดตัดเป็นตัดตายกันทีเดียว

แต่คุณสมบัติพิเศษของท่าน ที่เคยเข้าศึกษาร่วมกันในสำนักของอาฬารดาบสและอุทกดาบสจนบรรลุฌาน คงมีฐานอยู่มากพอสมควร ที่สำคัญคือ ท่านทั้งหลายมีประสบการณ์ตรงทั้งกามสุขัลลิกานุโยคะและอสังขารโยคะมาแล้วว่า ไม่อาจช่วยให้บรรลุธรรมพิเศษได้ การชี้โทษของการปฏิบัติแนวจิตนิยมและวัตถุนิยมจัดทั้งสองนั้น ย่อมง่ายต่อการทำความเข้าใจกัน ในขณะที่เดียวกัน เมื่อทรงแสดงทางสายกลางสามารถกระตุ้นความสนใจทางที่จะทำให้ตรัสรู้ธรรมของท่านเหล่านั้นที่มีมาแต่ตนจนยอมทิ้งครอบครัวบวชตามเจ้าชายสิทธัตถะให้เกิดขึ้นได้ง่าย โทษของการปล่อยกายใจให้พัวพันหมกมุ่นอยู่ด้วยกามคุณ ทรงแสดงโทษเพียง ๕ ประการว่า

'เป็นของต่ำทราม เป็นเหตุให้ตั้งบ้านเรือน เป็นเรื่องของคนที่มีกิเลสหนา ไม่เป็นของที่ประเสริฐ และไม่เกิด

ประโยชน์ที่แท้จริง'

โทษเพียงเท่านี้สำหรับท่านปัญญาวัคคีย์ ที่ผ่านการครองเรือนมาแล้ว มีความต้องการที่จะออกจากกามจนออกบวชศึกษาหาทางให้หลุดพ้นจากอำนาจของกามคุณอยู่ก่อนแล้ว ย่อมง่ายที่จะเกิดความรู้ความเข้าใจได้ทันทีและชัดเจน และเมื่อทรงแสดงโทษของการทรมานตนเพียง ๓ ประการว่า

'เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ไม่เป็นการกระทำที่ประเสริฐอะไร ทำไปแล้วไม่ได้ประโยชน์อะไร'

แน่นอนเรื่องนี้ ท่านปัญญาวัคคีย์มีประสบการณ์ทั้งที่ทำมาด้วยตนเอง ทั้งที่เห็นเจ้าชายสิทธัตถะทรงบำเพ็ญเพียรในลักษณะที่เกือบเอาชีวิตไม่รอด การบอกโทษ เพียง ๓ อย่างเท่านั้นก็เห็นชัดเจนเช่นกัน

การเสนอทางสายกลาง ที่ทรงบอกผลตามที่ท่านเหล่านั้นปรารถนา ลงทุนแสวงหามานาน ไม่ทั้งทั้งวัตถุและจิต ไม่เป็นทั้งจิตนิยม และวัตถุนิยมชนิดตกขอบ แต่การศึกษา ปฏิบัติ ยังคงเกี่ยวข้องกับกายและจิต เป็นการพัฒนาหาประโยชน์ทั้งทางกายและจิต จนเมื่อทรงเรียงลำดับของอริยสัจ ที่เป็นความแปลกใหม่สำหรับท่านเหล่านั้น ลำดับขั้นตอนที่ทำให้พระองค์ทรงตรัสรู้ ตลอดถึงผลจากการตรัสรู้ อันเป็นเป้าประสงค์ทั้งของพระพุทธเจ้าและของท่านทั้งห้า การบรรลุโสดาปัตติผลที่ท่านใช้คำว่า ดวงตาเห็นธรรม จึงเกิดขึ้นแก่ท่านโกณฑัญญะ ท่าน

จึงได้ชื่อว่าเป็นพยานในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้น สามารถอำนวยให้เกิดผลแก่คนอื่นเช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นแก่พระองค์ จนพระพุทธเจ้าทรงแปลงพระพุทธอุทานด้วยความโสมนัสในการได้ดวงตาเห็นธรรมของท่านโกณฑัญญะว่า โกณฑัญญะรู้อแล้วหนอ ท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะได้รู้อแล้วหนอ ท่านผู้เจริญ ท่านได้ชื่อใหม่ว่า อัญญาโกณฑัญญะ แปลว่า โกณฑัญญะผู้ได้รู้อแล้ว

การแสดงอนัตตลักษณะสูตร อันเป็นคำสอนระดับวิปัสสนากรรมฐาน ท่านที่ฟังในขณะนั้น เป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบัน คือพระปัญจวัคคีย์ทั้งห้าท่านเอง ที่สามารถขจัดความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นเขาที่รุนแรงไปได้แล้ว ไม่มีความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย ไตรสิกขา กาลทั้งสาม และกฎของปฏิจจสมุปบาท และประพฤติดิตนไปตามกระแสของความเชื่อถือที่ขาดเหตุผล ที่ท่านเรียกว่าลึลัพท์ต-ปรามาสแล้ว ท่านมีความรู้ความเข้าใจในไตรลักษณ์มากพอสมควรแล้ว เมื่อทรงยกเอาความเป็นอนัตตาของขั้นที่ ๕ มาแสดง พร้อมกับให้เหตุผลว่าเป็นอนัตตาเพราะอะไร ความเข้าใจของท่านเหล่านั้น สามารถมองเชื่อมโยงไปสู่ความไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ ความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนไปตามธรรมดาของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น จนสามารถมองเห็นขั้นที่ห้าว่าไม่สมควรที่คนจะไปยึดถือตาม ที่เคยยึดถือกันมาแต่ก่อนว่า เป็นของเรา เป็นเรา หรือเป็นตัวเป็นตนของเรา

พระธรรมเทศนาในลักษณะอย่างนี้ หากทรงแสดงแก่คนทั่ว ๆ ไปไม่ เพราะหากว่าจิตใจไม่ได้รับการฝึกปรือทำความเข้าใจมาแต่ต้นตามลำดับแล้ว จะยากต่อการจะเข้าใจให้ยอมรับความจริง ในลักษณะที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากตัณหา มานะ ทิฏฐิลงไปได้ เมื่อจบพระธรรมเทศนาท่านปัญจวัคคีย์ได้บรรลุอรหัตต์เป็นพระอรหันต์

ถ้าจะตั้งคำถามขึ้นว่า หากมีการสลับพระธรรมเทศนาทั้งสองนี้ โดยแสดงอนัตตลักษณะสูตรก่อน แสดงพระอัมมจักกัปปวัตตนสูตรทีหลัง จะเกิดผลตามที่เกิดแก่ท่านทั้งห้าหรือไม่ จะพบว่า ถ้าทำเช่นนั้นจะไม่เกิดผลระดับนั้นแก่ท่านทั้งห้า การสอนธรรมของพระพุทธเจ้าจึงมีลักษณะเหมือนการวางยาแก้คนป่วย จะต้องวางยาไปตามอาการ สมุฏฐานของโรคในขณะนั้น ๆ ลำดับก่อนหลังจึงมีความจำเป็นมาก

หลังจากทรงแสดงธรรมที่ยากต่อการทำความเข้าใจแก่ท่านปัญจวัคคีย์แล้ว พอมาถึงการแสดงธรรมแก่ท่านยสะ บิดามารดา อดีตภรรยาของท่าน กลับแสดงไล่ลำดับไปจากท่านศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์การออกจากกาม จึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ เช่นเดียวกับที่ทรงแสดงแก่ท่านปัญจวัคคีย์ ทรงแสดงซ้ำถึง ๒ ครั้ง สำหรับท่านยสะถ้าจะนำเอาพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ มาแสดงแก่ท่านยสะและบิดา จะเกิดผลอะไรขึ้นหรือไม่ ก็คงไม่เกิดผลอะไรอีกเช่นกัน เพราะท่านเหล่านั้นเป็นฆราวาส ไม่มีความคุ้นเคยกับหลักธรรมระดับที่ทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์

จากการทรงแสดงธรรมแก่ท่านปัญจวัคคีย์ และท่าน
ยสะบิดาของท่าน ทำให้พบหลักการอีกหลายประการ ในการ
แสดงธรรมของพระพุทธเจ้า คือ

สำหรับท่านปัญจวัคคีย์ ทรงใช้หลักที่เรียกว่า **นิคคห-**
มุขเทศนา ทรงกำราบให้ยอมรับ นับถือ ลดละความกระด้าง
ความไม่เป็นมิตรออกไปก่อน ปรับอินทรีย์ โดยเฉพาะศรัทธา
ของท่านเหล่านั้น ให้อยู่ระดับใกล้เคียงกับปัญญา ก่อน ตอนที่
พบกันครั้งแรกท่านปัญจวัคคีย์แสดงอาการต่อต้าน ไม่เชื่อว่า
พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ความคิด การกระทำ คำพูดตกลงนัด
หมายกัน แสดงให้เห็นความไม่เป็นมิตรชัดเจน ทำให้ต้องขจัด
ความรู้สึกเช่นนั้นออกไปตามลำดับ คือขจัดความไม่เชื่อ ความ
เคลือบแคลง สงสัยออกไปตามลำดับ สร้างความสำนึกที่เป็น
มิตรต่อพระพุทธเจ้า ให้งังเกิดขึ้น จนพร้อมที่จะฟังธรรม และ
เป็นความพร้อมระดับ อยากรจะฟังธรรม ที่รับสั่งว่าได้ตรัสรู้มา

ดังนั้น การแสดงธรรมตอนนี้ จึงทรงสร้างผู้ฟังที่เป็น
มิตร อย่างน้อยระดับยอมรับ นับถือ ศรัทธา พร้อมที่จะฟัง
คำสั่งสอน ฟังสังเกตตอนแรก ท่านปัญจวัคคีย์มีความรู้สึก
ต่อต้าน ไม่ยอมรับ นับถือ ไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าจะเป็น
พระพุทธเจ้าเพราะการบำเพ็ญเพียรทางจิต แทนที่จะบรรลุจาก
การบำเพ็ญทุกรกิริยา แต่เมื่อได้รับการชี้แจงให้ท่านเหล่านั้น
ลองย่อนึกดูว่า ประโยคเช่นนี้พระองค์เคยรับสั่งมาก่อนหรือไม่
เมื่อท่านเหล่านั้นยอมจำนน แต่ยังไม่ปลงใจเชื่อ จนพร้อมที่จะ
ฟังธรรม พระพุทธเจ้าก็ยังไม่แสดงธรรม ทรงพบกับท่าน

ปัญญาวัคคีย์ตอนเย็นของวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ แต่ทรง
แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ท่านปัญญาวัคคีย์ ในวันขึ้น ๑๕
ค่ำ เดือน ๘ เพราะทรงรอความพร้อมที่จะฟังของท่านเหล่านั้น
สำหรับท่านยสะ และบิดา ตลอดถึงครอบครัว และ
สหายทั้ง ๕๔ คนของท่าน มีความรู้สึกศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า
มาแล้วด้วยตนเองบ้าง ด้วยความเชื่อในท่านยสะบ้าง เมื่อได้
ฟังธรรมในสำนักของพระองค์ ก็สามารถบรรลุผลได้ใน
เวลารวดเร็ว ทรงแสดงแนวอนุคหมุขเทศนา คือทรงปลุกปลอบ
ให้เกิดขวัญกำลังใจ

พวกภิกษุวัคคีย์ทั้ง ๓๐ ท่านมีความรู้สึกยอมรับ นับถือ
สถานะของพระพุทธเจ้าอยู่ก่อน แม้จะไม่รู้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นใคร
แต่กลับเรียกด้วยความเคารพมากกว่า 'ชาตทานมหาสมณะ' เมื่อ
พระพุทธเจ้ารับสั่งถาม ให้ท่านเหล่านั้นได้คิดว่า 'ควรแสวงหา
ตนดีกว่าหรือว่าหาผู้หญิงที่ลักขโมยเสื้อผ้าของพวกเขาไปดีกว่า'
ความรู้สึกเป็นมิตร เกิดการยอมรับ นับถือ ศรัทธา จน
พร้อมที่จะฟังเพิ่มมากขึ้น จนเลิกสนใจเสื้อผ้า เครื่องประดับที่
ถูกขโมยไป พอพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมชุดเดียวกับที่แสดง
แก่พระยสะและพวก ท่านเหล่านั้นก็บรรลุผลแล้ว

แต่พอมาถึงท่านอรุเวลกัสสปะ แม่ท่านจะยอมรับฐานะ
ของพระพุทธเจ้าแล้วว่ามีอำนาจในหลาย ๆ ด้านจากการได้
พบเห็นอิทธิปาฏิหาริย์ที่ทรงแสดง แต่มานะความถือตัวของท่าน
กลับแรงยิ่ง เพราะทุกครั้งท่านจะสรุปว่า 'แต่ไม่เป็นพระอรหันต์
เหมือนเรา' แสดงว่ายังไม่มีความรู้สึกเป็นมิตรและค่อนข้างไป

ทางดูหมิ่นพระพุทธรเจ้า โดยเฉพาะประเด็นของการเป็นพระอรหันต์ตามความเข้าใจของท่าน

ณ อาคารของท่านอรุเวลกัสสปะนั่นเอง พระพุทธรเจ้าต้องแสดงอิทธิปาฏิหาริย์หลากหลายชนิด จนในที่สุดของการแสดง ท่านอรุเวลกัสสปะยอมลดละมานะของตนเอง ยอมตนเป็นศิษย์ของพระพุทธรเจ้าพร้อมด้วยบริวาร แต่พระพุทธรเจ้าก็ยังไม่แสดงธรรมอะไรแก่ท่านเหล่านั้นอยู่นั่นเอง จนเมื่อนองชายทั้งสองของท่านอรุเวลกัสสปะยอมรับนับถือสถานะของพระพุทธรเจ้า และยอมทิ้งความเชื่อถือรูปแบบพิธีกรรมของตน เข้ามายวชในพระพุทธรศาสนา แต่พระพุทธรเจ้าก็ทรงรอดความพroomของท่านเหล่านั้น ขณะเดียวกันก็ชวนท่านเหล่านั้นออกเดินทางไปที่คยาสี่สะ โกลแม่น้ำคยา จากนั้นจึงทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรโปรดปฺราณชฎิล ๑,๐๐๐ รูป เมื่อจบพระธรรมเทศนาท่านเหล่านั้นก็ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์

ทุกครั้งที่จะทรงแสดงธรรมแก่ใคร อยา่งไร จะทรงอาศัยคนเหล่านั้นเป็นฐานในการแสดงแต่ละครั้ง ซึ่งตรงกับหลักการในการแสดงธรรมของพระพุทธรเจ้า ที่รับสั่งเองว่า

ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ผู้ฟังในขณะนั้น ๆ ควรรูควรเห็น และที่สำคัญคือ ท่านเหล่านั้นจะต้องมีความพroom ความสามารถที่จะรู้ที่จะเห็นธรรมเหล่านั้นทั้งในด้านปริยัติ คือการศึกษา การปฏิบัติ และการได้สัมผัสผล จะเห็นได้ว่าในห้วงเวลา ๕ เดือนหลังจากตรัสรู้ คนฟังได้รับผลต่ำสุด คือประกาศตนถึงพระรัตนตรัยเป็นที่ฟังที่ระลึก เป็น

อริยบุคคลระดับโสดาบันมากที่สุด บรรลุมรรคผลเป็นพระ
อนาคามีและพระอรหันต์อีกเกือบ ๒,๐๐๐ ท่าน ทั้งนี้เพราะทรง
เลือกธรรมะมาแสดงเหมาะสมกับอัธยาศัย บารมีของคนเหล่านั้น
การแสดงธรรมแนวนี้ ท่านเรียกว่า **อนุโลมเทศนา** คือการแสดง
ธรรมค้อยตามจริตอัธยาศัยของคนฟังที่แตกต่างกัน มีความ
หยาบ กลาง ละเอียดแตกต่างกัน แต่สามารถใช้โวหารในการ
สื่อสารชี้แจงให้ท่านเหล่านั้นสามารถสัมผัสผลจากการฟังตาม
สมควรแก่พื้นฐานของวาสนาบารมีในอดีต และการศึกษา
ปฏิบัติของท่านเหล่านั้นในปัจจุบัน

ทรงแสดงธรรมมีเหตุ ที่ผู้ฟังตรงตาม พิจารณาตาม
จนถึงปฏิบัติตามแล้วจะประจักษ์ความจริงแห่งธรรมเหล่านั้น
ด้วยตนเอง

เมื่อเรามองจากโครงสร้างการทำงานทั้งหมดของ
พระพุทธเจ้าจะพบว่า ทรงจำแนกหลักธรรมไปเป็น ๔ ประเภท
แต่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงถึงกันทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่ง
ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว ธรรมทั้งปวงล้วนเป็นอริยสัจที่
ทรงตรัสรู้ ที่เมื่อแบ่งออกไปเป็น ๔ กลุ่ม ก็คือแบ่งไปตาม
กลุ่มของอริยสัจ ๔ นั้นเอง คือ

๑. **ปริยญาตัพพธรรม** กลุ่มธรรมที่ควรเรียนรู้ให้เกิด
ความรู้ความเข้าใจในสภาพที่เป็นจริงของสิ่งเหล่านั้นแล้ว ทำใจ
ให้ยอมรับความจริงของธรรมประเภทนี้ให้ได้ ธรรมกลุ่มนี้สรุ
ปรวมเป็น 'นาม รูป' นาม คือความรู้สึที่ดี ไม่ดี หรือกลาง ๆ
ที่เมื่อพูดถึง กล่าวถึง จะใช้คำว่า 'ความ' นำหน้า เช่นความแก่

ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก ความโศก ความโกรธ ความรัก ความเมตตา เป็นต้น รูป อาจสรุปรวมเป็นกลุ่มของดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ หรือธาตุ ๕ นั้นเอง ตามปกติสิ่งเหล่านี้ไม่ดีไม่ชั่วด้วยตัวเขาเอง ที่ท่านเรียกด้วยภาษาธรรมะว่า 'อัพยากต-ธรรม' คือธรรมที่เป็นกลางไม่ดีไม่ชั่วด้วยตัวเขาเอง' เช่น อวัยวะของเราไม่ดีไม่ชั่วด้วยตัวของมันเอง แต่อาศัยความคิดที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะ จะช่วยให้ใช้อวัยวะไปทางดีก็ได้ ไม่ดีก็ได้ กลาง ๆ ก็ได้ เมื่อมองสายอริยสังข์ก็คือ ทุกขสังข์ มองสายวิชาการสมัยใหม่ก็คือ วิทยาศาสตร์ เป็นตัวผลที่เกิดมาจากเหตุ จึงเป็นปัญหาที่จะต้องมีการสืบสาวถึงที่มาให้เจอ

๒. ปหัตตัพพธรรม เป็นการพูดถึงกลุ่มของอกุศลธรรมทั้งหลาย ที่สืบเนื่องมาจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่อาจจะเรียกชื่ออย่างอื่นตามอาการของกิเลสเหล่านั้น เช่น ตัณหา อุปาทาน อาสวะ เป็นต้น เป็นธรรมส่วนที่เป็นเหตุนำไปสู่ปัญหา ระดับหยาบบาง กลางบาง ละเอียดบาง ในการทรงสอนเหตุ นั้นอาจจะสอนจากองค์ธรรม คือโทษของความโลภ ความโกรธ ความหลง บางครั้งจะมีการย่อยออกไปเป็นลักษณะ อาการ สิ่งที่ตนได้สัมผัสและสิ่งที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกไม่ดีเหล่านั้น ทั้งที่เป็นเชื้ออยู่ภายในใจของแต่ละคน และสิ่งที่ผ่านมาทางประสาทสัมผัสทั้งห้า คือสิ่งที่เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู สูดดมด้วยจมูก ลิ้มด้วยลิ้น ถูกต้องด้วยกาย ซึ่งในแง่ของความเป็นจริงแล้วสิ่งเหล่านั้นมีความเป็นกลาง ๆ เมื่อเป็นกลาง ๆ การที่

สิ่งเหล่านั้นจะถูกกระตุ้นให้เกิดกิเลสหรือความดี อยู่ที่การกำหนดหมายของใจเป็นสำคัญ ทำนองของคำกลอนที่ว่า

‘สองคนยลตามช่อง   คนหนึ่งมองเห็นโคลนตม

คนหนึ่งตาแหลมคม   มองเห็นดาวอยู่พรายพราย’

แสดงว่าสิ่งเดียวกัน   แต่คนมองจากพื้นฐานต่างกัน

ความรู้สึกต่อสิ่งเหล่านั้นจะไม่เหมือนกัน การที่ยศกุลบุตรมองเห็นสาว ๆ ที่เป็นนักดนตรีของตนในขณะที่นอนหลับเป็นเหมือนศพที่หึ่งอยู่ในป่าช้า ในขณะที่คนเป็นอันมากกลับมีความกำหนดทางเพศแม้กับศพที่ตายใหม่ ๆ แสดงว่าจุดสำคัญคือจิตใจของคนเหล่านั้นว่า มีพื้นฐานเป็นอย่างไร ลักษณะ อากาณห์นี้เราสามารถจะพบเห็นได้ทุกวัน แม้แต่สภาพจิตของเราเองในแต่ละขณะที่ต่างกัน ธรรมกลุ่มนี้อาจมีชื่อเรียกอย่างไรก็ตาม แต่อาจจะสอนในรูปอาการของกิเลส เช่นมีการสอนจากคนที่กำลังทำชั่ว พูดชั่วที่คนฟังสามารถมองย้อนไปสู่ใจเขาได้ว่า ในขณะที่นั้น ๆ ใจเขากำลังถูกแรงกระตุ้นของกิเลสอยู่ เราอาจจะเห็นคนประสบความสำเร็จเพราะโรคเอดส์บ้าง พิษสุราเรื้อรังบ้าง ลิ่นเนื้อประดาตัวบ้าง จากคนรวยมากกลายเป็นขอทานบ้าง นั่นแสดงว่าเขากำลังประสบผลจากการกระทำไปตามอำนาจกิเลส โลกบ้าง เกียรติยศบ้าง โกรธบ้าง ริษยาบ้าง เหล่านั้นจึงเป็นผลของกิเลสภายในใจของเขานั้นเอง

บางครั้งเราอาจได้ยินได้ฟังเรื่องสัตว์นรก เปרט อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน เมื่อศึกษาแนวสืบสาวว่าทำไมสัตว์เหล่านั้นจึงต้องเกิดในนรก เป็นเปרט อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน ก็จะพบความ

จริงว่า นั่นคือผลสืบเนื่องมาจากกิเลสประเภทที่รุนแรง จนบังคับให้เขาทำผิด พุตผิดชนิดรุนแรง ๆ เช่นฆ่าคนตาย เป็นต้น กิเลสทั้งหมดในอริยสังขารเรียกว่า **สมุทัย** ความจริงคือเหตุให้เกิดความทุกข์ เป็นสิ่งที่จะทรงสอนในลักษณะใดก็ตาม จะทรงชี้ไปที่โทษ ควรดเว้น ละ ปล่อยไปตามกำลังความสามารถ โดยมีการทำลายให้หมดสิ้นไปอย่างสิ้นเชิงเป็นเป้าหมายสูงสุด

๓. สังฆิภาตัพพธรรม เป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง หมายถึงผลดีงามที่ออกมาในรูปของความไม่มีทุกข์ ภัย โรค อันตราย ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุข ความสงบ ความเยือกเย็น ตามสมควรแก่ฐานะนั้น ๆ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่นิพพานสุข คือความสุขที่เกิดจากการดับกิเลส ความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง เหล่านี้เป็นผลที่ทุกคนต้องการ แต่หาได้เกิดขึ้นลอย ๆ ไม่ จะต้องสร้างเหตุเพื่อให้เกิดผลในระดับนั้น ๆ ในสายของอริยสังขารก็คือ **นิโรธสัง** ความจริงคือดับกิเลสและความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

๔. ภาเวตัพพธรรม คือธรรมที่ควรลงมือประพฤติปฏิบัติ อันเป็นเหตุหลักที่ทำให้กิเลสสงบลง ความทุกข์สงบลง ความสุขเพิ่มขึ้น จนถึงหมดกิเลส หมดทุกข์ บรรลุความสุขอย่างสมบูรณ์ องค์ธรรมกลุ่มนี้คือ กุศลธรรมส่วนที่เป็นเหตุ หรือ **มรรคสัง** หรือ **ไตรสิกขา** เป็นหลักธรรมที่ทรงสอนมากที่สุด หากเทียบเปอร์เซ็นต์หลักธรรมทั้งสี่กลุ่ม จะพบว่ากุศลธรรมส่วนเหตุจะมีมากถึง ๘๐ เปอร์เซ็นต์ทีเดียว ส่วนของกิเลสที่เป็นเหตุอีกฝ่าย

หนึ่งซึ่งทรงสอนให้ลดระดับนั้น มีประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์
หลักธรรมกลุ่มทุกข์ กับนิโรธที่เป็นส่วนผลนั้นมีเพียงน้อยนิด
เพราะผลโดยสรุปคือ 'ทุกข์ กับ สุข' เท่านั้น การขยายออกไป
เพียงแต่เป็นทุกข์ระดับใด สุขระดับใดเท่านั้น

ดังนั้น คำว่า ทรงแสดงธรรมมีเหตุ ที่ผู้ฟังตรงตาม
ปฏิบัติตามแล้วจะเห็นจริงได้ จึงเน้นไปที่เหตุแห่งความทุกข์ที่
จะต้องละ เหตุแห่งความสุขที่ต้องทำให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้นเป็นสำคัญ
คำสอนในภาคปฏิบัติเราจึงพบว่าจะมีวิธีไม่มากนัก คือ

- ทรงสอนให้กำหนดรู้ทุกข์ พยายามลดละสมุทัย
ทำให้แจ้งในนิโรธ และลงมือประพฤติปฏิบัติไปตามหลักของ
อริยมรรค

- การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้สมบูรณ์ การ
ทำจิตให้ผ่องแผ้ว หรือการละความชั่วประพฤติความดี

- การป้องกันบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น การละบาป
ที่เกิดขึ้นแล้ว การทำความดีที่ยังไม่มีให้เกิดให้มีขึ้น พยายาม
รักษาความดีที่มีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อม

- การทำความดี ที่ทรงสรุปว่า

กุศลธรรม คือความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงอย่างใด
อย่างหนึ่ง ที่บุคคลให้บังเกิดขึ้นแล้ว กุศลธรรมอย่างอื่นที่ยัง
ไม่เกิดก็จะเกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น

การปฏิบัติไปตามหลักของกุศลธรรม ไม่ว่าจะ
ข้อใดก่อนก็ตาม จะมีลักษณะเหมือนการปลูกพืชที่ทรงแสดงว่า

‘เหมือนบุคคลปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่งลงในดินแล้ว เขาย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น คนทำความดีจะได้รับผลดี ทำความชั่วก็จะได้ผลชั่ว’ หรืออย่างที่ทรงแสดงว่า

‘การไถนา การไถแปร การหว่านข้าว การชักน้ำเข้า การปล่อยน้ำออก การปักดำกล้า เป็นหน้าที่ของชาวนา แต่การจะตั้งท้องเมื่อไร ออกรวงเมื่อไร สุกเมื่อไร เป็นหน้าที่ของข้าว’

ขื่อนี้อาจสรุปว่า ‘การทำความดีเป็นหน้าที่ของคน แต่การจะให้ผลเมื่อไรเป็นเรื่องของความดี’

ดังนั้น การปฏิบัติไปตามหลักของกุศลกรรมส่วนเหตุ เช่น สัมมาทิฐิ เมตตา สติ ศรัทธาเป็นต้น เป็นเหมือนการรับประทานยาที่ถูกกับสมุฏฐานของโรคยาที่รับประทานเข้าไปนั่นเอง จะทำหน้าที่ขจัดสมุฏฐานของโรค เมื่อสมุฏฐานของโรคหาย อาการของโรคก็ย่อมหายไป ความสบายก็เกิดขึ้นแทน ผลเหล่านี้คนป่วยไม่ต้องทำอะไร แต่เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากยาที่รับประทานเข้าไป ยาเหล่านั้นทำหน้าที่ของตนทยอยไปตามลำดับ อันเป็นกระบวนการตามธรรมชาติ ที่สามารถจะเรียนจากการกินอาหาร การอาบน้ำ ฝนตก แดดออก เป็นต้น ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการ ทำนองเดียวกัน ในกระบวนการของอริยสังขันธ์นั้นเอง สามารถสรุปรวมออกเป็น

อะไร ? คือตัวปัญหา หรือทุกข์สัง

มาจากไหน ? คือสมุฏฐานของปัญหา หรือสมุทัยสัง

เพื่ออะไร ? คือเป้าหมายที่เราต้องการ หรือนิโรธสัง

ความสุข ความสงบที่ทุกคนต้องการ

โดยวิธีอย่างไร ? คือหลักการวิธีการที่จะต้องกระทำ เพื่อให้บรรลุผลตามที่ตนต้องการ หรือมรรคผลที่จะต้องลงมือประพฤติปฏิบัติ และหลักเหล่านี้เองที่สรุปรวมเป็นไตรสิกขา คือ

ศีลสิกขา การศึกษาในเรื่องศีล อันเป็นพัฒนาการทางปัญญาที่ทำหน้าที่ขจัดโมหะลงไประดับหนึ่ง สามารถปรับใจยอมรับความจริงของชีวิต ที่มีความยึดติดกันว่า **เป็นเรา เป็นเขา เป็นของเรา ของเขา** ที่ถ้าหากขาดการยอมรับสถานะของกันและกันแล้ว จะกลายเป็นความรู้สึกแบ่งแยกกัน จะมีความรุนแรงมากน้อยแค่ไหนเพียงไร คำพูดที่รุนแรงต่าง ๆ เช่น

ใครยอมฆาตรอด ใครขวางฆาตตาย แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญแก่ตน พวกตน จนไม่ยอมรับศักดิ์ศรีสถานะของคนอื่น

ผลประโยชน์ขัดกันก็บรณีย์ ตายเสียได้ข้างหนึ่งจึงจะดี แสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับนับถือสิทธิในทรัพย์สินของคนอื่น และความเป็นคนของคนอื่น หลงตนเองจนพร้อมที่จะทำลายคนอื่น ความคิดรุนแรงในลักษณะนี้แสดงพฤติกรรมให้เห็นในรูปที่เรียกว่ามิจฉัญญี คือมองฝ่ายหนึ่งเหมือนสัตว์ที่ตนมีสิทธิไล่ล่าได้ อย่างศึกสงคราม การจลาจล การตะลุมบอนกันเป็นต้น

อาการเหล่านี้แสดงให้เห็นอาการของความโลภ หลง ที่รุนแรง พร้อมจะต่อสู้ ทำลาย ล้างผลาญฝ่ายที่ตนมีความรู้สึก

เขา และของของเขาด้วยความโกรธ พฤติกรรมในลักษณะนี้ เป็นพฤติกรรมแบบสัญชาตญาณสัตว์ หรือสัญชาตญาณดิบ ภาพสังคมในลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นในบางส่วนของโลกเป็นปกติ

คราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุขภายใต้ ต้นจิก ชื่อมุจลินท์ ทรงตรววจดูสัตว์โลก ที่มีความรู้สึกเป็นเรา เป็นเขาอย่างรุนแรง แสดงพฤติกรรมออกมาในการทำลายล้างกัน ทรงเปล่งพระพุทธอุทานว่า

‘ความสงบเป็นความสุขของผู้สันโดษ มีธรรมปรากฏ
แล้วเห็นอยู่

ความไม่เบียดเบียนกัน คือการสำรวมระวังในสัตว์
ทั้งหลายเป็นความสุขในโลก

ความปราศจากความกำหนัด คือความล่วงกามทั้งหลาย
เสียได้เป็นความสุขในโลก

การกำจัดอัสมิมานะเสียได้นั้นแหละเป็นความสุขอย่างยิ่ง’
ด้วยพระมหากรุณาต่อสรรพสัตว์ ที่มากไปด้วยการ
เบียดเบียนประทุษร้ายกัน การแสดงออกต่อคนอื่น สัตว์อื่นที่
มักมากไปด้วยการกล่าวร้าย การทำลาย บทบัญญัติของศีล และ
คำสอนเรื่องธรรมะ คือสมาธิ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนามันุญญา
ดังกล่าว

การเกิดขึ้นของปัญญาระดับศีล สามารถควบคุมกาย
วาจาให้ไม่เบียดเบียนตนเอง และเบียดเบียนคนอื่น ด้วยปัญญา
ระดับ พิจารณาเห็นว่า เรารักสุข ไม่ต้องการความทุกข์ฉันใด

คนอื่นสัตว์อื่นก็ต้องการความสุข ไม่ต้องการความทุกข์เช่นเดียวกัน ฉะนั้น เป็นปัญญาในระดับรูคิด ระดับใจเขาใจเรา คือ 'เอาใจเขามาใส่ใจเรา' โดยเอาความรู้สึกของเราเป็นเกณฑ์ในการเกี่ยวข้องกับเขา

ฟังสังเกตว่า หลักการประชาธิปไตย ที่มีการเน้นเรื่องของ 'สิทธิ กับ หน้าที่' ซึ่งตามปกติแล้ว คนโดยมากมักสนใจในสิทธิของตนเอง แต่กลับไม่ค่อยยอมรับสิทธิของคนอื่น การเรียกร้องสิทธิของตนจึงก้าวล้ำไปล่วงละเมิดสิทธิของคนอื่นอยู่บ่อย ๆ หลักปฏิบัติระดับศีลนั้นเป็นการเน้นที่การทำหน้าที่ของตนต่อคนอื่น ภายใต้งื่อนไขการไม่ล่วงละเมิดสิทธิของคนอื่น และสิทธิหลักคือ 'สิทธิในชีวิต สิทธิในทรัพย์สินทั้งเคลื่อนที่ได้ และเคลื่อนที่ไม่ได้ สิทธิในคูครอง ครอบครัว และสิทธิในการรับฟังข้อมูลข่าวสาร ที่ถูกต้องดีงามมีประโยชน์' เมื่อเราสามารถทำหน้าที่ของตนให้ดี ด้วยการยอมรับ นับถือสิทธิของคนอื่น ที่สรุปเป็น 'อนุปวาโท การไม่กล่าวร้าย อนุปมาโต การไม่ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน คูครอง และสิทธิในการรับฟังข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของเขา' เพียงเท่านั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล เป็นบุคคลที่เขาถึงสาระของความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแล้ว

หลักการปฏิบัติระดับธรรม สมานิติ เกิดจากการพัฒนาปัญญามาถึงจุดที่มองเห็นถึงความจริงว่า ในโลกนี้ไม่มีใครเป็นเจ้าของโลก ทุกคนล้วนเป็นผู้อาศัยโลกเกิด อาศัยโลกอยู่ อาศัยโลกตาย ทุกคนจึงเป็นเพื่อนร่วมโลกกับเรา อย่างที่พูด

กันว่า

‘ชาวโลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน’ ซึ่งตรงกับหลักของการ
สำรวจระว่างในศีลข้อที่ ๑ ด้วยเจตนาที่จะไม่ล่วงละเมิดสิทธิใน
ชีวิตของสัตว์ผู้มีลมหายใจเข้าออกทั้งหลาย และการแผ่เมตตาจิต
ด้วยความรู้สึกว่ ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ผู้เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด
แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น’ ทำให้มีโลกทรรศน์ชัดเจน
มากยิ่งขึ้น แทนที่จะมองพวามัวว่าเป็นเรา กับเขา และของเขา
กับของเขา แต่กลับมองว่า

‘ในโลกนี้มีเรา กับพวกเรา และของของเรา กับ
ของของพวกเรา’

การที่จะสามารถพัฒนาจิตสำนึกระดับนี้ให้เกิดขึ้นได้
ปัญญาจะต้องมีมากขึ้น อย่างที่พูดกันว่า คนต้อง ‘มองกว้าง
คิดไกล ใฝ่ธรรม’ เมื่อสภาพจิตพัฒนาได้แบบนี้ จะมองคน
อื่นด้วยความเป็นมิตรสูงขึ้น เพราะนั่นคือเพื่อนร่วมสังคม ร่วม
ชาติ ร่วมประเทศ ร่วมโลก ร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย
ด้วยกันกับเรา เมื่อความคิดไม่แบ่งแยก การกระทำก็จะไม่แบ่ง
แยก แม้จะมีเหตุต้องโกรธ ก็จะโกรธน้อยลง เมื่อความโกรธ
ลดลง ความผูกโกรธ ความพยายาม ความอาฆาต ก็ลดตาม
ลงไป เพราะความคิดเหล่านั้นสืบเนื่องมาจากความโกรธนั่นเอง
เมื่อความโกรธสงบลง ทุกอย่างก็สืบเนื่องมาจากความโกรธ ก็
จะสงบตามลงไป ทรัพย์สินของเพื่อนเราจะได้รับการคุ้มครอง
จากเรา แทนที่จะคิดอยากได้ของเขา จะกลายเป็นช่วยคุ้มครอง
รักษา ยามเพื่อนเราขาดแคลน เรามีมาก พอจะแบ่งปัน

สงเคราะห์เพื่อนเราได้ เราก็พร้อมที่จะช่วย ทำให้คนในโลก
สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเป็นมิตร มีความรักใคร่ สนิทสนมกัน
ความโลภ ความอยากได้ ความเห็นแก่ตัว ความริษยา ก็
จะลดตามไปวิถีชีวิตของคนจะอยู่ร่วมกันในรูปที่คติไทยกล่าว
‘ปลูกไมตรีไมธูราง สร้างกุศลไมธูโรย’

จากการมองคนอื่นด้วยความเป็นมิตร สามารถลดความ
โกรธในคน ลดความโลภในของของเขาลงไป มีน้ำใจต่อ
เพื่อนเรามากขึ้น เป็นผลรวมที่คนทุกคนต้องการ คุณสมบัติ
เหล่านี้ ขอเพียงแต่ใจคนมีการยอมรับ นับถือสถานะของคน
สิ่งมีชีวิตจากพื้นฐานของศีลข้อที่ ๑ แล้วขยายความคิดนั้น
ออกไป เป็นการมองในรูปของ สัพเพ สัตตา สัตว์ทั้งหลายทั้ง
ปวงเป็นเพื่อนร่วมทุกข์กันเท่านั้น สันติสุขระดับสังคม ประชา-
คมโลก ก็จะเกิดขึ้นได้แล้ว เพราะการมองโลก สังคมได้ระดับนี้
ย่อมมีเมตตาจิตต่อกัน ขอเพียงแต่มีเมตตากันเท่านั้น ก็จะเป็น
ไปอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า

**โลโกปตถมรฺกิกา เมตตา เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก
นั่นเอง**

หลักการปฏิบัติระดับปัญญา อันเป็นอาการของความเห็น
ชอบ ความคิดชอบตามความจริงที่แท้จริงยิ่งขึ้น พัฒนาไปจน
สามารถหยั่งถึงความจริง ที่ท่านเรียกว่าเป็น **‘ปรมัตถสัจจะ คือ
ความจริงที่แท้จริง’** ซึ่งการมองที่นำไปสู่หลักการของศีล หรือ
ศีลธรรมจรรยา จนถึงสมาธินั้นหาเข้าถึงความจริงที่สมบูรณ์ไม่
เพียงแต่ช่วยให้คน สัตว์อยู่ร่วมกันอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่

เบียดเบียนกันด้วยกาย วาจา ใจ จริง แต่ยังคงต้องประสบ
ความทุกข์ในการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เพียงแต่มีความสุข ความ
สงบมากขึ้นตามสมควรแก่ภพชาติ ที่เขาได้ปฏิบัติแล้วเท่านั้น
การปฏิบัติธรรมระดับนี้ เน้นไปที่ผลรวม คือ

‘การตบแต่งภพ ชาติ ของตนให้ประณีตมากยิ่งขึ้น’

พัฒนาการทางจิตระดับนี้ ผู้พัฒนาคงมีความรู้ลึกกว่า
มี **‘อตฺตา คือตัวตนอยู่’** เพราะอวิชชายังทำลายได้ไม่หมด การ
พัฒนาปัญญาในระดับปัญญาสิกขา จึงมีเป้าหมายไปสู่การเข้าถึง
ความจริงที่ตัดความคิดเห็นที่คลาดเคลื่อนจากความจริงใน ๔ เรื่อง
ใหญ่ออกไปจากใจ คือ

มองเห็นคน ลัทธิ สิ่งทีในแง่ของความเป็นจริงแล้วไม่
สวยงามอะไร ว่าเป็นสิ่งสวยงาม น่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ
อันเป็นอาการของความโลภ หลง ดังกล่าว

มองเห็นสิ่ง คน ลัทธิ ทีในแง่ของความเป็นจริงแล้ว
เป็นกระบวนการของสิ่งที่เลื่อนไหลไปตามเหตุปัจจัย มีความ
แตกสลายไปในที่สุด ว่าเป็นของเที่ยงแท้แน่นอน ไม่แปรผัน
อันเป็นการจำหมาย ความคิด ความเห็นผิด ที่สืบเนื่องมาจาก
ความหลง

มองเห็นกระบวนการของความทุกข์ ของคน ลัทธิ สิ่ง
ที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ ย่อมสลายไปตามเหตุปัจจัย ว่าเป็น
ความสุข อันเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่น่าไปสู่ความโลภ ในสิ่งที่
ตนคิดว่าเป็นเหตุหรือเป็นตัวความสุข โกรธ ไม่พอใจ ทุกข์
ในสิ่งที่ตนมีความรู้ลึกกว่าเป็นเหตุ เป็นตัวของความทุกข์ การ

มองเห็นในลักษณะนี้ คงเป็นอาการของความหลงอยู่นั่นเอง

การมองเห็นสิ่งที่เกาะกุมกันของธาตุทั้งหลาย ว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นสิ่งนั้น ๆ ตามที่มีการสมมติบัญญัติกัน นำไปสู่ความยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นเรา เป็นของเรา เป็นตัวตนของเรา ทำให้พร้อมที่จะโกรธ จะโลภสิ่งที่ขัดขวาง สนองตอบความรู้สึกว่าเป็นตัวตน อันเป็นอาการของความหลงผิดในคติธรรมตาของสิ่งสมมติทั้งหลาย ซึ่งก็คงเป็นอาการของความหลงอีกเช่นกัน

แต่เนื่องจากคนเราแต่ละคนนั้นเป็นผลพวงของ 'อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม' การสลัดความเห็นผิดในระดับต่าง ๆ ออกไปจนหมดสิ้นนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย ดังนั้น จึงทรงเริ่มจากการพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงความจริงในแง่สมมติสัจจะไปตามลำดับ ยอมรับความเป็นเรา เป็นเขา ของเรา ของเขา ตามพื้นฐานความคิดที่สืบเนื่องมาจากความมีอัตตา ตัวตนไปก่อน ในขั้นนี้มุ่งควบคุมตัวตนของแต่ละคน ให้ครองตนอยู่ในปกติภาพ เพื่อสร้างสังคมที่อยู่รวมกันโดยปกติสุข

ปัญญาที่สร้างขึ้น จะขยายปริมาณขึ้นไปตามลำดับ จากการงดเว้นไม่กล่าวร้าย ไม่ทำลายด้วยตนเอง ไปสู่การไม่ใช้ให้คนอื่นกล่าวร้าย ทำลาย ขยายไปเป็นการไม่ยกย่องสรรเสริญ คนที่มีการกล่าวร้าย ทำลาย จนใจไม่มีแม้แต่ความคิดพอใจ ยินดีในการทำลาย กล่าวร้าย

การพัฒนาปัญญาไปจนถึงเกิดความรู้เห็นตามความเป็นจริงที่แท้จริง จนสามารถทำลายที่มาของความเป็นตัวตนคือ

อวิชา ตัณหา อุปาทาน กรรมลงไปได้นั้น เป็นผลรวมของ ไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ที่สมบูรณ์พร้อม ซึ่งหมายความว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการสมบูรณ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กลายเป็นความรู้ในทางที่ชอบ ทำให้ใจหลุดพ้นจากอวิชา ตัณหา อุปาทาน กรรมในทางที่ชอบ ทำให้ท่านผู้นั้นบรรลุผลสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เปลี่ยนสถานะจากสามัญชน เสขบุคคล กลายเป็นพระอเสขบุคคล คือพระอรหันต์ ซึ่งหมายความว่า ท่านจะมีความสมบูรณ์ด้วยคุณ ๓ ประการตาม สถานะของท่านเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า คือสมบูรณ์ด้วยปัญญา ความบริสุทธิ์ ความกรุณา ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด คือ แม้ในความรู้เห็นของท่านจะไม่มีตัวตนอะไรตามที่เชื่อถือ กัน แต่ท่านจะเกิดกรุณาต่อคน สัตว์ที่ยังมีความรู้สึกเป็นตัว เป็นตน เป็นเราเป็นเขา เป็นของเราของเขา ทำให้ท่านทุ่มเท เวลาทั้งปวงหลังจากนั้น ทำงานช่วยเหลือคนอื่นด้วยความ กรุณาเสมอกันในสรรพสัตว์ ที่สามารถตรวจสอบได้จากการทำ งานของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งหลาย

จากหลักธรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาตามลำดับนั้น ต้องการ สะท้อนให้เห็น

๑. ความจริงในแง่ของธรรมะ ที่ทรงแสดงธรรมเหล่านั้น ไว้โดยสถานะ เหตุ ผล ไว้อย่างไร ก็คงเป็นความจริงไปตาม นั้น ไม่เปลี่ยนแปลง

๒. ทรงแสดงธรรมมีเหตุ ที่ผู้ฟัง ฟัง คิด ปฏิบัติตาม แล้วจะได้รับผลเป็นความรู้ ความเห็น การได้สัมผัสผลจริง

ตามที่ทรงแสดงไว้ในฐานะนั้น

๓. อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือความอัศจรรย์ของพระธรรม คำสอนว่าสามารถอำนวยประโยชน์ความสุขแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ ตามสมควรเหตุ ที่ออกมาเป็นความเสื่อม ความเจริญ ความสุข ความทุกข์ หรือการได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขจากการทำความดี เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ประสบความทุกข์ จากการทำความชั่ว

คำว่า ปาฏิหาริย์ อิทธิฤทธิ์ เป็นภาษาที่ค่อนข้างมีปัญหา ซึ่งสร้างความสงสัย ไม่แน่ใจ จนถึงไม่เชื่อสำหรับคนจำนวนไม่น้อย การประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าแม่ในตอนต้น ๆ เราจะพบว่าทรงใช้ปาฏิหาริย์ครบทั้งสามประการ คือ

อิทธิปาฏิหาริย์ แสดงฤทธิ์อย่างอัศจรรย์ คำว่า ฤทธิ์ แปลว่า ความสำเร็จ และความสำเร็จนั้น บางอย่างเป็นความสำเร็จโดยกำเนิด เช่นนกบินไปในอากาศได้ ปลาอยู่ในน้ำได้ ไก่ออกจากฟองเดินได้ เป็นต้น ซึ่งว่าเป็นฤทธิ์ คือความสำเร็จโดยกำเนิด ความสำเร็จบางอย่างเป็นความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการฝึกปรือ อบรม กระทำซ้ำ ๆ เช่นความสำเร็จของนักกีฬา นักวิชาการต่าง ๆ นักวิทยาศาสตร์เป็นฤทธิ์ ความสำเร็จของพระพุทธเจ้า เป็นผลจากการพัฒนาทางจิตจนตรัสรู้ ทำให้ทรงสมบูรณ์ด้วยศัพทญาณดังกล่าว การแสดงธรรมแก่พระยสะนั้น ฟังสังเกตว่าเป็นปาฏิหาริย์ครบ ๓ ประการแล้ว ด้านอิทธิปาฏิหาริย์ ทรงทำสิ่งที่ปรากฏในที่นั้นเอง แต่คนอื่นไม่สามารถเห็นได้ คือตอนที่ทรงแสดงธรรมโปรดท่านยสะจบลง

บิดาของท่านเข้าไปหา กราบทูล ถาว่า

‘ท่านมหาสมณะ ท่านเห็นยสกุลบุตรผ่านมาทางนี้บ้าง
ไหม ?

รับสั่งว่า ท่านจงนั่งลงเถิดแล้วจะพบยสะในที่นี้เอง

แสดงว่าอย่างไร แสดงว่าในขณะที่ท่านยสะนั่งอยู่ตรง
นั้นเอง แต่ทรงใช้อิทธิฤทธิ์บันดาลให้ท่านเศรษฐีมองไม่เห็น
แต่พอท่านได้บรรลุมรรคผลเป็นพระโสดาบัน พระพุทธเจ้าทรง
คลายฤทธิ์ ท่านก็เห็นท่านยสะนั่งอยู่ใกล้ ๆ ท่านนั่นเอง แม้การ
เสด็จไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ จากพุทธคยาสถานที่ทรงตรัสรู้
ไปสู่เมืองพาราณสี ก็เป็นประเด็นที่น่าคิดว่า ระยะทาง ๒๐๐ กว่า
กิโลเมตร ทรงใช้เวลาเพียง ๗ วัน และทรงพบคนเพียงคนเดียว
คือ **อุปกาสีวก** เป็นการเสด็จไปตามปกติหรือ ?

การเลือกธรรมมาสอนกลุ่มคนที่แตกต่างกัน ด้วยองค์
ธรรมที่คล้อยตามจิตอัธยาศัยของผู้ฟัง เป็นการสะท้อนกลับไปสู่
อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือการรู้ใจ เข้าใจ อัธยาศัยของคนใด
อย่างอัศจรรย์ และการที่ท่านเหล่านั้นได้รับผลจากการฟังจน
เป็นพระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ นั่นคือ**อนุสาสนีปาฏิหาริย์** เป็น
การแสดงถึงความเป็นจริงแห่งคำสอนที่สามารถอำนวยผลแก่
ผู้ปฏิบัติได้จริง ปาฏิหาริย์ทั้งสามประการจึงมีให้พบเห็นตลอดกาล
อันยาวนานแห่งพุทธสมัย แต่ต้องตระหนักว่า จุดเน้นที่ประสงค์
จริงคือ **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** ปาฏิหาริย์อีก ๒ ประการเป็นปัจจัย
เสริมที่มีความจำเป็นสำหรับคนจำนวนมากเหมือนกัน ในแง่ของ
ความเป็นจริงในสังคม การเทศน์ การแสดงปาฐกถา บรรยาย

อธิบายอะไรก็ตาม จะมีเป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน ๔ ด้านหลัก คือ

พูดให้เขารู้ ตามปกติแล้วจะเป็นใครก็ตาม สามารถพูดให้เขารู้ในบางกรณีได้ ถ้าคนฟังมั่นใจว่า เขามีความรู้ในเรื่องที่เขาพูดจริง จะสามารถผลักดันให้เกิดความเชื่อได้

พูดให้ฟัง ประเด็นสำคัญอยู่ที่เรื่องที่น่ามาพูดนั้นน่าฟังหรือไม่ ถ้าเรื่องที่น่ามาพูดมีผลกระทบต่อผู้ฟัง ไม่ว่าจะในด้านบวกหรือลบก็ตาม คนฟังจะสนใจฟังเรื่องเหล่านั้น ยิ่งเรื่องนั้นเป็นเรื่องตอบสนองความอยาก ความโกรธ ความกลัว ความกังวลของผู้ฟัง แม่เด็ก ๆ บอกคนก็พร้อมที่จะเชื่อ เช่นการเชื่อว่าลือบางอย่างที่มีลักษณะกระตุ้นความอยาก ความกลัว ความวิตกกังวลของสังคมในขณะนั้น ๆ คนจะฟังและจะเชื่อได้ง่าย

พูดให้คิด คนจะมองไปที่เรื่องซึ่งนำมาพูดมากกว่าผู้พูดเช่นกัน หากเรื่องนั้นน่าคิด ควรคิด คิดแล้วได้ประโยชน์ เป็นรูปธรรมด้วยแล้ว คนจะนำมาคิดกันมาก แต่ถ้าเรื่องนั้นมีความลึกซึ้งเกินไป ไกลตัวผู้ฟัง ไม่น่าสนใจ แม้คนพูดจะเป็นคนโด่งดัง คนจะนำมาคิดน้อยเหมือนกัน

พูดให้ทำ นี่คือเรื่องใหญ่ที่สุด เพราะคนพูดเรื่องนั้นจะต้องเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของผู้ฟัง เขาต้องมีฐานความเชื่อในเรื่องที่น่ามาพูด และในตัวผู้พูด กอปรกับเรื่องนั้นตนสนใจอยู่ก่อน หรือสามารถกระตุ้นความสนใจให้เกิดขึ้น อย่างท่านภัททวัคคีย์ ที่กล่าวไว้ในตอนต้น ขณะนั้นพวกท่านเที่ยวตามหาผู้หญิงคนหนึ่ง ที่ขโมยเครื่องประดับของพวกท่านไป แสดงว่าความสนใจของ

พวกท่านคือผู้หญิง ที่สำคัญคือเครื่องประดับ แต่เมื่อได้ฟัง พุทธดำรัสที่กระตุ้นความสนใจเดิมของท่าน นั่นคือความสนใจ เรื่อง 'อัตตา ตัถตน ความเป็นตัวเป็นตน ความมีตัวมีตน ความเป็นมา ความเป็นไปของตัถตน อันเป็นพื้นฐานของความ คิดกลุ่มจิตนิยม' เพราะภาพลักษณ์ของพระพุทธเจ้าน่าสนใจ เรื่องที่รับสั่งถามน่าสนใจ พลังของความสนใจมีกำลังมากกว่า ความสนใจในเครื่องประดับที่หายไป พวกท่านจึงพร้อมที่จะฟัง และแสวงหาตนเอง ทั้ง ๆ ที่พระพุทธดำรัสมีลักษณะกระตุ้นให้ คิดก่อน แต่จุดประสงค์จริง ๆ อยู่ที่ต้องการให้ท่านเหล่านั้น ได้ปฏิบัติ และผลก็เป็นไปตามต้องการ

ดังนั้น คนที่จะพูดให้คนอื่นทำตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปฏิบัติตามหลักธรรม ทั้ง ๆ ที่เพื่อความสุขความสวัสดิ์ของเขาเอง แต่กลับเป็นเรื่องยากยิ่ง ดังนั้น พระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่ท่าน สหัมบดีพรหมในตอนต้นที่ว่า

'เราเปิดประตูอมตะ ตามคำอาราธนาของท่าน คนที่ ต้องการฟัง จงนอมศรัทธามาเถิด' จะพบว่าคนที่ฟังธรรม จากพระพุทธองค์ หรือแม้แต่จากคนอื่นก็ตาม จะต้องมีความ ต้องการที่จะฟัง คือต้องมีธรรมจันทะ มีความพอใจยินดีในธรรม เพราะนั่นคือการจุดประกายแห่งความเจริญให้แก่ชีวิต ดังที่ พระพุทธเจ้าแสดงไว้ว่า

'ผู้ใคร่ธรรมเป็นผู้เจริญ ผู้ชังธรรมเป็นผู้เสื่อม'

ประเด็นสำคัญอยู่ที่ความพอใจในธรรมจะเกิดขึ้นได้ อย่างไร ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของพื้นฐานภายในจิตของคนเหล่านั้น

ในตัวของผู้แสดงธรรมเพื่อให้เกิดการยอมรับ นับถือ ศรัทธา และทำตามนั้น จำเป็นต้องมีศรัทธา หรือปัญญาเป็นตัวผลักดันให้เกิดความพอใจที่จะฟังธรรม

ฟังสังเกตตัวอย่างของพระอริยสาวกยุคแรก ท่าน ปัญจวัคคีย์ ท่านยสะ บิดา ครอบครัวของท่านและสหายทั้ง ๕๔ ท่านมีศรัทธาเด่นกว่าปัญญาก่อนที่จะฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า กลุ่มของชาวเมืองราชคฤห์มีศรัทธาเด่นกว่าปัญญา แต่กลุ่มของ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ มีปัญญา และศรัทธาเสมอกัน แต่บริวารของท่านมีศรัทธาต่อหัวหน้าเป็นหลัก ปัญญาเป็นรอง

การน้อมศรัทธานั้น ตามปกติแล้วจะเน้นไปที่พระพุทธคุณ เป็นหลัก ในขณะที่ฟังนั้นเองจะเห็นอาการของศรัทธา ปัญญา ทำงานประสานกัน ลักษณะของคนที่ฟังธรรม จินตนาการไปสู่ผล ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ทรงแสดงเป็นรูปของกระบวนการ ทางจิต ความว่า

‘บุคคลผู้มีศรัทธาย่อมเข้าไปหาสัตบุรุษ เมื่อเข้าไปหา ย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ย่อมฟังธรรม ในขณะที่ฟังธรรมย่อม เจริญหูลงฟัง ในขณะที่เจริญหูลงฟังย่อมพิจารณาข้อความ เมื่อ พิจารณาย่อมเกิดความรู้ความเข้าใจ เมื่อเกิดความรู้ความ เข้าใจย่อมน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติธรรมสมควร แก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม ย่อมได้รับผลจาก การปฏิบัติตามสมควรแก่เหตุ’

จากอาการที่ทรงแสดงเป็นรูปกระบวนการข้างต้น ทำให้ เราพบวาสนาจิตของผู้ฟังในขณะนั้นได้มีการปรับ การพัฒนา

การเพิ่ม หลักธรรมสำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. **สัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธคุณ** ให้เพิ่มพูนขึ้น จนทำลายความไม่เชื่อ ความสงสัย ความโลภ ความโกรธ ให้สงบลงไปตามลำดับ

๒. **วิริยะ ความกล้าหาญ** เข้มแข็งทั้งทางกายและจิต จนสามารถขจัดความเกียจคร้าน ความเห็นแก่ความสะดวกสบาย ความเพลิดเพลिनในสิ่งที่ตนสัมผัสในขณะนั้น ๆ ให้คลายลงตามลำดับ

๓. **สติ ความระลึกได้** ระลึกทัน นึกออก จนกลายเป็นผู้มีสติที่ช่วยให้ตื่นตัวอยู่ทุกขณะ ย่อมทำหน้าที่ขจัดความขาดสติ ความหลงลืม ความเผลอเผลอ ความเลอะเลือนออกไปตามลำดับ

๔. **สมาธิความตั้งใจมั่น** มีกำลังเพิ่มขึ้นจนสามารถขจัดความฟุ้งซ่าน ความซัดส่ายของจิต จนสามารถสงบนิรอรณ ๕ ประการลงไปได้ตามลำดับขั้นตอนของสมาธิ ฌาน

๕. **ปัญญา ความรอบรู้** ที่จะต้องมีกำลังในการขจัดความหลง ความไม่รู้ออกไป จนมีความรู้เห็นสังขารทั้งหลายตามความเป็นจริง ลต ละ ตัณหา มานะ ทิฏฐิลงได้มากพอควร เป็นปัญญารักษาตนเอง คุมครองตนเองได้

หลักธรรมทั้งห้าประการนี้ ทรงเรียกว่าผละ แปลว่า ธรรมเป็นกำลัง ที่สามารถขจัดอำนาจ อิทธิพลของอกุศลที่ตรงกันข้ามกับตน จนจิตใจมีความมั่นคงในธรรมนั้น ที่เรียกว่า อินทรีย์ คือเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน

เมื่อเรามองจากการจัดการศึกษาในปัจจุบัน หลักธรรม

ทั้งห้าประการนี้ คือสิ่งที่วงการศึกษารเรียกว่า ‘**ความพร้อม**’ นั้นเอง การแสดงธรรมแก่ใคร อย่างไร เมื่อไร อินทรีย์ ๕ ประการนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก บางครั้งจึงต้องเพิ่ม บางครั้งต้องปรับ บางคราวต้องบ่มอินทรีย์ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะฟัง คิด พิจารณาหลักธรรมนั้น ๆ

ข้อนี้สังเกตการเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารกับบริวาร จากหลักฐานในพระไตรปิฎกบอกว่า ท่านเหล่านั้นได้ยินกิตติศัพท์ของพระพุทธเจ้า ตามนัยแห่งพระพุทธคุณ ๔ ประการ ทั้งทราบว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมบริสุทธิ์ สมบูรณ์ด้วย อรรถะพยัญชนะ ที่มีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และ ที่สุด จึงลงมติร่วมกันว่า

‘**การได้พบเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น เป็นความดี**’ แล้วชวนกันไปเฝ้า แต่ปรากฏว่าเมื่อมาถึงสำนักพระพุทธเจ้าจริง อาการ กิริยาท่าทางของคนเหล่านั้นกลับแตกต่างกัน มีไม่น้อยที่สงสัยว่า ระหว่างพระพุทธเจ้ากับท่าน อรุเวลกัสสปะ ใครเป็นอาจารย์เป็นศิษย์กันแน่ พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของคนเหล่านั้น จึงรับสั่งถามให้พระ อรุเวลกัสสปะแสดงสถานะของท่านตามลำดับ ปรัชรัทธาของ ท่านเหล่านั้นให้เสมอกันกับปัญญา ความเพียรใกล้เคียงกับสมาธิ มีสติระลึกรู้ตามธรรมที่ทรงแสดง จบลงด้วยบรรลุมรรคผลครั้งใหญ่ของท่านเหล่านั้น คือเป็นพระโสดาบันถึงแสนหนึ่งหมื่นท่าน ประกาศตนถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะหนึ่งหมื่นท่าน แมงการเทศนาคราวนี้ก็สมบูรณ์ด้วยปาฏิหาริย์ครบ ๓

ประการ

ที่น่าสังเกตคือ เกิดมีการต่อต้านพระพุทธเจ้า พระอรหันต์กันแล้วเช่นกัน ซึ่งหมายความว่า พระพุทธปณิธานข้อสุดท้ายคือ การแก้ไขปรับปรุงวาทการกล่าวจวงจวบต่อพระธรรมพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ให้แก้ไขแล้วหลังจากทรงประกาศธรรมที่ตรัสรู้อย่างไม่ครบ ๗ เดือนเลย การกล่าวหาใส่ร้ายพระพุทธเจ้าในคราวนั้น รับสั่งให้พระอรหันต์เหล่านั้นโต้ตอบชี้แจงให้คนทั้งหลายที่กล่าวหาใส่ร้าย ได้เกิดความเข้าใจตามความเป็นจริง การกล่าวหาใส่ร้ายแพร่หลายไปเพียง ๗ วัน เท่านั้นก็สงบ และนั่นก็คือ วิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าอีกวิธีหนึ่ง

การให้ความเชื่อมั่นว่า พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาที่ทรงประสบความสำเร็จอย่างสูง ในการเผยแผ่และประดิษฐานพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนสามารถยึดถือพระองค์เป็นหลักในการเผยแผ่ สั่งสอน แนะนำ ธรรมหรือวิชาการด้านอะไรก็ตามสามารถอาศัยหลักการ วิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในรูปของการโดยเสด็จตามรอยพระบาทได้เสมอ และหลักการเหล่านั้นทรงประทานไว้แล้วทั้งในรูปของการสอนให้ฟัง รู้ คิด ทำ การทรงนำทำ และการดำรงพระชนมของพระองค์ทุกชั้นตอน ล้วนสามารถยึดถือเป็นหลักได้ทั้งนั้น

อะไรคืออุดมการณ์ หลักการ วิธีการในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา

ข้อนี้ทรงประทานแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ทรงส่งไป
ประกาศพระพุทธศาสนาคราวแรก เมื่อคราวเสด็จประทับ ณ
อิสิปตนมฤคทายวัน ความว่า

‘ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็น
ของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม่เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจาก
บ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์

พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย

จงแสดงอันธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง
งามในที่สุด

จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ
ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์

สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือกิลเลสในจักขุน้อยมีอยู่
เพราะไม่พึงธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี

ภิกษุทั้งหลาย แม่เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม
เพื่อแสดงธรรม’

พระพุทธดำรัสข้างต้น มีลักษณะเหมือนธรรมเนียม ใน
การสืบสานพระพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้าผู้ปรารถนาจะโดย
เสด็จตามรอยพระบาท จำต้องศึกษา พิจารณา น้อมนำมาเป็น
หลักในการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการดูแลรักษา
พระพุทธศาสนาตามลำดับ

๑. สถานภาพของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ในขณะนั้น คือผู้หลุดพ้นจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ หมายความว่าอย่างไร ?

นั่นคือผลรวมของพระปริยัติศีลธรรม ปฏิบัติศีลธรรม อันนำไปสู่ปฏิเวธศีลธรรมที่สมบูรณ์

ดังนั้น สำหรับคนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็พระภิกษุสามเณร หรืออุบาสกอุบาสิกา ก็ตาม คงทำได้ในระดับของการโดยเสด็จ ตามรอยพระบาทพระพุทธเจ้า และตามรอยเท้าพระอรหันต์ไป ตามกำลังความสามารถที่จะกระทำได้ และที่สำคัญคือ การทำงานเผยแผ่พระพุทฺธศาสนานั้น นักเผยแผ่จะต้องรู้จักสถานะ ของตนเองชัดเจนว่า ตนเป็นเพียงราชทูตอ่านราชสาส์นเท่านั้น ข้อความในราชสาส์นเป็นอย่างไร ต้องอ่านไปตามนั้น ไม่มีสิทธิ์ ในการแปลงราชสาส์นให้ผิดจากสารัตถะของราชสาส์นนั้น ลำดับที่ต้องทำในตอนต้น คือ

๑. การศึกษาพระปริยัติศีลธรรม

การศึกษาเพื่อทำหน้าที่เผยแผ่พระศาสนา นั้น เป็นการ ศึกษาที่ต้องดำเนินไปตามลำดับของหลักที่ทรงใช้คำว่า พหุสูต หรือพหุสัจจบุคคล ที่ทรงเรียงลำดับการศึกษาเรื่องเดียวกันไว้ ๕ ระดับ คือ

- **สุตะ** มีการเรียนรู้ทางประสาทสัมผัสด้วยการอ่าน การฟังเป็นต้น อันเป็นสัมผัสตรงทางประสาทสัมผัสทั้งหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

- **ธตา** สามารถทรงจำเนื้อหาสาระของวิชาการสาย

นั้น ๆ ที่ตนศึกษา เรียนรู้มาด้วยใจ

- **วจสา ปริจิตา** สามารถท่องจำหลักการ กฎเกณฑ์ สูตรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และจำได้มากเท่าไรจะเป็นการดี

- **มนสานุเปกขิตา** นำเรื่องเหล่านั้นที่ผ่านมาจากประสาทสัมผัส จำไว้ ท่องไว้ นำมาคิดพิจารณา เทียบเคียง มองให้เห็น ความเป็นกลุ่มเดียวกัน แยกเพี้ยนกัน คล้ายคลึงกัน ตรงกันข้าม ขององคธรรมและเนื้อหาวิชาการเหล่านั้น การคิดพิจารณานั้น แม่ท่านจะใช้คำเรียกเป็นอันมากก็คือ **'ปัญญา'** นั้นเอง ในวงการศึกษาระพุทธศาสนานั้น การใช้ปัญญาพิจารณาที่เราคุ้น ๆ เช่น โยนิโสมนสิการ ตีรณปริญา **จินตามยปัญญา** ความเข้มข้นแตกต่างกันเท่านั้น การศึกษาที่ค่อนข้างมีปัญหามากในปัจจุบัน คือคนมักติดในรูปแบบ และ ถกเถียงกันด้านรูปแบบหรือพยัญชนะ แทนที่จะเข้าถึงเนื้อหา หรือสาระตะในเรื่องนั้น

จากตัวอย่างที่กล่าวไว้ในตอนต้น พระพุทธดำรัสในเรื่องต่าง ๆ ถ้าเราจับประเด็นด้านเนื้อหาได้ จนสามารถยอมรับนับถือกันได้ แม้จะต่างกันโดยรูปแบบ แต่ถาเขากันได้ด้านเนื้อหา ก็สามารถยุติการถกเถียงกันได้ เช่น สัปปริสธรรม ๗ มีความแตกต่างกันด้านพยัญชนะ แต่โดยเนื้อหาแล้วทุกข้อคือปัญญานั้นเอง เพียงแต่เป็นการพูดถึงความรู้ในเรื่องหลายอย่างเท่านั้นเอง

ศีล ๕ กับเมตตา ถ้าเรามองในภาคปฏิบัติจะพบว่า เป็นเรื่องเดียวกัน คือสามารถลดความรุนแรงของความโลภ โกรธ

หลงได้ด้วยกัน คนมีศีลแสดงว่าเขาต้องมีเมตตาต่อคนที่เขาไม่
ฆ่าอยู่ด้วย และใครก็ตามที่เราเมตตาเขา เราจะไม่ฆ่าเขา ไม่
ลักขโมยของเขา ไม่ล่วงเกินคูครองเขา ไม่โกหกเขา ช่วยแนะนำ
ห้ามปราบไม่ให้เขาตีม ลูบ เสพสิ่งเสพติดทั้งหลาย

การที่เราไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงใหลบางเรื่องนั้น แสดงว่า
เรามีปัญญา คือความรู้เห็นถึงความจริง ในคุณของความไม่โลภ
ไม่โกรธ ไม่หลงมากพอ จนสามารถห้ามใจไว้ได้ หรืออาจจะ
ยกองค์ธรรมที่จำได้มาคิดหาความเข้าใจ ตามนัยที่ทรงแสดงไว้
เช่น

ปัญญา นรานํ รตนํ ปัญญาเป็นแก้วสารพัดนึกของ
นรชน นำมาคิดดู โดยตั้งปัญหาขึ้นหาคำตอบเพื่อความเข้าใจ
ของตน ให้ความเข้าใจแก่คนอื่น เช่นปัญญาคืออะไร ? มี
ลักษณะอย่างไร ? เกิดขึ้นแล้วทำหน้าที่อะไร ? ก่อนที่จะเกิด
ขึ้นนั้น ทำอย่างไรจึงจะเกิดขึ้นได้ ? เมื่อทำให้เกิดขึ้นแล้ว ทำ
อย่างไรอย่าให้เสื่อมไป ทำอย่างไรปัญญาจึงจะมีความสมบูรณ์
จนเป็นแก้วสารพัดนึกได้อย่างแท้จริง ? เป็นต้น

ยังมีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า
สำหรับคนที่ได้ฟังเป็นครั้งแรกและไม่ถึงกับบรรลุอรหัตต์ในคราวนั้น
แต่อาจจะบรรลุมรรคผลรองลงมา จะมีการแสดงความชื่นชม
ในพระธรรมเทศนาและยกย่องพระธรรมเทศนาเหมือนกัน จน
เข้าใจว่าน่าจะมีสูตรในเรื่องต่างๆ รวมถึงการสรรเสริญธรรม
เทศนาของพระพุทธเจ้า คือจะสรรเสริญว่า พระพุทธเจ้าทรง
แสดงธรรม

๑. เหมือนการหายใจของที่เขาคว้าเอาไว้
๒. เหมือนเปิดของที่เขาปิดเอาไว้
๓. เหมือนบอกทางแก่คนที่กำลังหลงทาง
๔. เหมือนส่องประทีปในที่มืดเพื่อให้คนที่มีตาดีจะได้เห็น

แสงสว่าง

คำสรรเสริญในลักษณะนี้แสดงว่าทรงแสดงธรรมเหมาะสม สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละคน แต่ละกลุ่ม แม้คน เหล่านั้นบางคน บางกลุ่มจะมาพบพระพุทธเจ้าด้วยความรู้สึก เป็นศัตรูในตอนต้น แต่หลังจากฟังแล้วจะยกย่องสรรเสริญ พระธรรมเทศนาในแนวดังกล่าว และเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า ธรรมทั้งหลายเป็น

‘**ธรรมชาติ ธรรมดา** คือตั้งอยู่ ดำรงอยู่ตามธรรมชาติ ธรรมดา อยู่ในกฎเกณฑ์เงื่อนไขของธรรมชาติ เป็นธรรมเนียม กรรมนิยม พิธีนิยม พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนำมาเปิดเผย ชี้แจง แสดงตามความเป็นจริงของธรรมเหล่านั้นเท่านั้น พระธรรม จึงเป็นเหมือนของที่เขาปิดไว้ คว้าไว้ คนหลงทางอยู่ หรือยังอยู่ ที่มืดคนจึงไม่เห็น พระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่เปิดของที่เขาปิดไว้ หายของที่เขาคว้าไว้ ชี้ทางแก่คนที่กำลังหลงทาง และจุดประทีป ขึ้นท่ามกลางความมืด’ เท่านั้น

การคิด วิเคราะห์ วิจัยธรรมแต่ละข้อนั้น จะต้อง พยายามหาคำว่า เข้าใจไหม ? ถ้าเข้าใจ ก็ให้อธิบายว่า เข้าใจ ว่าเป็นอย่างไร ? ถ้านำไปอธิบายแก่นักเรียน จะอธิบายอย่างไร ? ชาวบ้านธรรมดาอธิบายอย่างไร ? คนที่ปนกันทั้งวัย การศึกษา

ความสนใจจะอธิบายอย่างไร ? อธิบายแก่คนที่รู้แล้วจะอธิบายอย่างไร ? เป็นต้น

- **ทิวฐิยา สุปฏิวิธา** ขบเจาะหลักธรรมเหล่านั้นด้วยทิวฐิ คือความคิดเห็นของตน ที่ท่านเรียงปัญญาความรู้ไว้เป็น ๓ ระดับ

สัญญา รู้แบบจำตามที่ตนได้เห็น ได้ยิน ได้พบปะมาเป็นต้น คือจำมาอย่างไรก็รู้ไปตามนั้น

วิญญาณ รู้แจ้ง คือมีความรอบรู้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ยังมีบางจุด บางประเด็นที่ยังไม่รู้ชัด

ทิวฐิ หรือ **ปัญญา** เป็นความรู้จริง คือรู้เห็นถึงความจริงที่แท้จริงของเรื่องนั้น ที่สำคัญคือ ปริมาณของกิเลสต้องลดตามลงไปในระดับเดียวกับคุณธรรมที่เกิดทดแทน

แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นความรู้แจ้งด้วยปัญญา แต่ถ้าไม่ได้ผ่านการปฏิบัติตามควรแก่หลักธรรมนั้น ๆ ยังคงต้องนำไปเทียบเคียงกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ด้วย ต้องลงกัน สมกันกับหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยเฉพาะด้านเนื้อหา เช่นรับสั่งถึงสัมมาญาณ ความรู้ในทางที่ชอบไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า **‘จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง’** ได้เกิดขึ้นภายในพระทัยของพระองค์ ในสิ่งที่ไม่เคยสดับมาในกาลก่อน คำทั้งห้าต่างกันทั้งรูปและเสียง แต่เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาแล้ว คือ **‘สัมมาญาณ** อันเกิดขึ้นจากความสมบูรณ์พร้อมแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนั่นเอง หรือเมื่อนิพพานเอง ก็มีคำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่รูปเสียงของ

ศัพท์ต่างกันหลายสิบคำเป็นต้น

กรอบของคำว่า 'พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงนั้น' เป็นผลรวมของการทำให้สมบูรณ์ในพระสังฆธรรมทั้งสามดังกล่าว การวางตน เป็นหลักในการปฏิบัติธรรม ในระดับละความชั่ว ประพฤติความดี ที่ช่วยให้จิตใจมีความบริสุทธิ์ประณีตขึ้นไปตามลำดับนั้น ย่อมสามารถเป็นแรงผลักดันให้เกิดการซึมซับความซาบซึ้งในความดี ที่ชวนให้ถือตาม ปฏิบัติตาม ตามหลักของการ

คบหาสมาคมกับคนดี บุชาผู้ควรบูชา

จงเดินไปตามเส้นทางที่ท่านได้เคยเดินมาแล้ว

หรือแม้แต่คติไทยที่ว่า เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด กับข้อความที่ว่า 'สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือทำ สิบมือทำไม่เท่าทำเอง' ในการสอน คือการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง'

การเดินทางไปบิณฑบาตตามปกติของพระอัสสชิ สามารถสร้างแรงบันดาลใจอย่างสูงให้เกิดขึ้นแก่ท่านอุปติสสปริพาชก จนนำไปสู่การสนทนา สอบถาม พังทรรณ บรรลุธรรม สละเพศของปริพาชก นำสมาธิจำนวน ๒๕๐ รูป เข้าบวชในพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นพระอรหันต์ ระดับอัครสาวกมีบทบาทสำคัญ ร่องลงมาจากพระพุทธเจ้า แสดงว่าการเคลื่อนไหวที่แสดงความเป็นผู้ดี สามารถสร้างความประทับใจให้แก่คนทั้งหลายได้มากเช่นเดียวกัน เพราะงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่เน้นไปที่ศาสนธรรม มีความเป็นนามธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้

พบเห็นแบบอย่างที่ดีงาม สามารถสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น หรือกำลังจะแนะนำสั่งสอนเขาได้มากเหมือนกัน

จุดสร้างความสนใจ ประทับใจ

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนา สั่งสอน ประชาสัมพันธ์ โฆษณา โฆษกเป็นต้น จำเป็นต้องมีจุดสร้างความสนใจ ความประทับใจ เสริมการทำงานของตนหลาย ๆ อย่าง กล่าวโดยสรุปแล้ว คนจะให้ความสนใจผู้แสดงธรรมโดยมีจุดเน้นหลัก ๕ ประการ คือ

๑. **รูปร่าง หน้าตา** ทรวดทรงของท่านเหล่านั้น ใครมีรูปร่างสง่างาม ทรวดทรงดี ย่อมสามารถสร้างความสนใจ ประทับใจให้แก่คนที่มีความพอใจ ตัดใจในความสวยงาม จุดเด่นตรงนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีความสมบูรณ์พร้อม ขนาดบางคนเป็นผู้ชายแท้ แต่ยังหลงยึดติดในความสวยงามแห่งพระสรีระของพระองค์ ในขณะที่เดียวกัน บางครั้งรูปร่างนั้นเอง กลายเป็นอุปสรรคในการสอนในรูปการมองเห็นความไม่สวยงาม ตลอดถึงเอาความสวยงามมาเทียบเคียงกัน จนมีความรู้สึกว่ามีที่สั้นสุด อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นเครื่องมือในการสอนพระวัคกสิ และพระนันท และพระนางรูปนันทาพระกนิษฐภคินีของพระองค์

๒. **เสียงที่ไพเราะ** กลมกล่อมน่าฟัง สบายหู สบายใจ สามารถสร้างความสนใจ ประทับใจแก่คนที่พอใจตัดใจในเสียงที่ไพเราะ ตามความเข้าใจของตน ขอนี้พระพุทธเจ้าทรงสมบูรณ์

ด้วยพระสุรเสียง ที่ท่านบอกว่าทรงมีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ที่มีคุณลักษณะ ๘ ประการ คือ

‘มีพระสุรเสียงสละสลวย มีเสียงที่ฟังได้ชัดเจน มีน้ำเสียงไพเราะชวนให้ฟังไม่รู้ลืกเบื่อ มีน้ำเสียงเหมาะสมแก่โสตประสาทของผู้ฟัง มีน้ำเสียงกลมกล่อม มีน้ำเสียงไม่แหบพรากกระจาย มีน้ำเสียงลึกลับใจผู้ฟัง มีน้ำเสียงกังวานไม่แหบเครือ’

๓. ความเรียบง่าย สมถะ ไม่หรูหรา ที่ล้นวนบาติ เรียกว่าลุ่มขัปปมาณิกา คือนิยมสิ่งเคราหมอง ไม่สวยงาม สมถะ อย่างเครื่องแต่งกายของพระสงฆ์ นักบวชทั้งหลาย

๔. เนื้อหาสาระของธรรมะ วิชาการที่นำมาแสดง ชี้แจง จะต้องสามารถสื่อสารติดต่อกับผู้ฟังในขณะนั้น ๆ ให้มีความสนใจ พอใจ รู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินที่ได้ยินได้ฟังเรื่องเหล่านั้น อย่างการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกครั้งสำหรับชาวบ้านจะสรรเสริญพระธรรมเทศนาโดยนัยดังกล่าว สำหรับพระภิกษุจะมีความรู้สึกเพลิดเพลินยินดีในพระธรรม ผลที่ต่อเนื่องภายในจิตของท่านเหล่านั้น จะออกมารูปของการประกาศตนถึงพระรัตนตรัย บรรลุมรรคผลชั้นต่าง ๆ จนถึงที่สุด การที่เกิดผลในลักษณะดังกล่าว เพราะหลักธรรมที่ทรงยกขึ้นปวารณา แสดงสนทนากับคนฟังในขณะนั้น ๆ เป็นเรื่องที่เขาสงสัย พอใจ สงสัยอยากรู้ การฟังธรรมของคนเหล่านั้น ทุกคราวเราจะพบองค์ธรรมคืออิทธิบาทอยู่เสมอ คือ

ฉันทะ มีความสนใจในตัวคนผู้แสดงหลักธรรม หรือ

บุคคลปโรปริญาณตา รู้จักคนแต่ละคนว่า มีความแตกต่างกันอย่างไร อะไรเป็นจุดเด่นจุดด้อยของคนเหล่านั้น อินทรีย์ ๕ ประการดังกล่าวของคนคนนั้นเป็นอย่างไรเป็นต้น

การสั่งสอน การเผยแผ่จะต้องมองไปที่ผลประโยชน์ที่ผู้ฟังจะได้จากการฟังในขณะนั้น ๆ ดังนั้น แม้ว่าเรื่องบางเรื่องเป็นธรรม คนฟังชอบใจ เวลาสถานที่อำนวยให้ แต่ถ้าผู้ฟังไม่ได้ประโยชน์ ก็ไม่รู้จะพูดไปทำไม ดังนั้น คำบาลีที่ทรงเนนย้าเป็นพิเศษทั้งการบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า การแสดงธรรมของพระองค์ การส่งพระอริยสงฆ์ ๖๐ รูป ไปประกาศพระพุทธศาสนาดังกล่าว นั่นคือคำว่า

อัตถาย ประโยชน์ที่ทรงเน้นไปที่ประโยชน์ ๓ ประการ คือประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์กาลต่อไป ตลอดถึงภพชาติต่อ ๆ ไป และประโยชน์อย่างสูงสุด คือมรรคผลนิพพาน ที่ตามปกติแล้ว หลักธรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าทรงแสดงประโยชน์ลงตัวไว้แล้ว นั่นคือกุศลธรรมส่วนเหตุที่สรุปรวมเป็นไตรสิกขา อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ในส่วนของกลุ่มธรรม ๔ ประการที่กล่าวข้างต้นนั้น ในแง่ของการปฏิบัติแล้ว

กลุ่มของทุกขสัง มีการกำหนดรู้ความจริงแล้ว ทำให้ใจให้ยอมรับความจริงได้ ก็จะเป็นประโยชน์

กลุ่มของสมุทัยสัง มีการมองให้เห็นโทษประจักษ์แก่ใจแล้ว พยายามลด ละ บรรเทา สงบ ดับได้ จะเป็นประโยชน์ตามสมควรแก่เหตุในขณะนั้น ๆ

กลุ่มของนิโรธสัง มีการมองเห็นคุณค่า กำหนดเป็นเป้าหมายที่จะต้องพยายามสัมผัสให้ได้ การทำให้แจ่มแจ้งขึ้นภายในใจได้เป็นประโยชน์

กลุ่มของมรรคสัง มีการมองเห็นว่าเป็นเหตุที่จะให้เกิดผลตามที่ตนต้องการแล้วลงมือประพฤติในรูปของการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมได้เป็นประโยชน์

ข้อที่ควรตระหนักอีกประการหนึ่งคือ วิชาการทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นศาสนธรรมหรือวิทยาการที่เน้นไปทางคติโลกนั้น มีลักษณะเป็น 'ศาสตร์' แต่ความสามารถในการแสดงออกของศาสตร์นั้น โดยการสอน การแสดง การเทศน์ การปาฐกถา เป็นต้นนั้น ถือว่าเป็น 'ศิลป์' คติไทยมีคำกล่าวที่รับรู้กันแพร่หลายว่า

‘ถึงเป็นครู วิชา ปัญญา มาก

ไม่รู้จัก ไซปาก ใจจัดจ้าน

เหมือนเตาผิง นั่งชื่อ อื้อร่ำคาญ

วิชาชาญ มากเปล่า ไม่เข้าที่

- ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด

- พุดไปเขา ไม่รู้ กลับชู้เขา ว่าโง่งง งามเงอะ เซอะหนักหนา
ตัวของตัว ทำไม ไม่โกรธา ว่าพุดจา ให้เขา ไม่เข้าใจ

- ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตราเป็นต้น

ตามปกติแล้ว เรื่องที่นำมาพูดมาแสดงส่วนมากมักเป็นเรื่องเหมือนกันโดยเนื้อหา เช่นคำสอนทางพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว ผลที่พึงประสงค์จากการปฏิบัติ

คือความชั่วลดลง ความดีเพิ่มขึ้น ความทุกข์ลดลง ความสุขเพิ่มขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติเป็นประการสำคัญ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่จะพูดอย่างไรให้คนฟังยอมรับ นับถือ และทำตาม จนบังเกิดผลตามที่ผู้สอน แสดง ต้องการ ขอนี้พึงสังเกตการทำงาน ของพระสารีบุตรพระโมคคัลลานะ

เมื่อพระเทวทัตได้ใช้วาหะโวหารล่อหลอก ลวงพระภิกษุ บวชใหม่จำนวนถึง ๕๐๐ รูป ให้มีความยินดี ที่จะติดตามท่าน ไปทุกหนทุกแห่ง จนแยกคณะจากพระพุทธเจ้าไปอยู่ยังตำบล คยาสีสะ โกลิมน้ำคยา พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสารีบุตรและ พระโมคคัลลานะให้ไปนำพระเหล่านั้นกลับมา โดยวิธีการกลับ ใจท่านเหล่านั้น ให้สำนึกเห็นความผิดที่คบคนผิด มีความพร้อม กระตือรือร้นที่จะกลับไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านทั้งสอง สามารถนำพระเหล่านั้นกลับมาได้ทั้งหมด พระภิกษุทั้งหลายรอ ต้อนรับแสดงความชื่นชมต่อพระเถระทั้งสอง ที่มีความสามารถ กลับใจคนที่มีความเห็นผิดค่อนข้างแรง จนกล้าทำตนเป็น ปฏิปักษ์ต่อพระพุทธเจ้าให้กลับใจเลิกความคิด การกระทำตาม พระเทวทัต พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านทั้งสองและรับสั่งว่า พระสารีบุตรมีคุณสมบัติของทูตจึงสามารถทำงานประสบความสำเร็จได้ โดยแสดงคุณสมบัติของทูตไว้ ๘ ประการ คือ

๑. โสตา เป็นผู้ฟังเป็น คือมีความพร้อมที่จะฟังคำพูด ของคนอื่น สามารถจับประเด็น สรุปประเด็นของเรื่องที่ได้ยิน ได้ฟังมาได้ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของเรื่องนั้น ๆ

๒. สาเวตา มีความสามารถให้คนอื่นยอมรับฟังคำพูด

ของตน ด้วยความสนใจ ตั้งใจ ในกรณีนี้ท่านยกย่อง
สรรเสริญการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าว่าสมบูรณ์ด้วยลักษณะ
๔ ประการ คือ

๒.๑ สันทัสสนา สามารถแสดงเรื่องนั้นได้ชัดเจน
แจ่มแจ้ง อาจมองเห็นเป็นรูปธรรมหรือจินตนาการในรูป ที่
เรียกว่าเกิด ภาพพจน์ คืออาศัยคำพูดสร้างเป็นภาพได้ ทั้ง
อาจให้มองเห็นเป็นกระบวนการในเรื่องนั้น ๆ ทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี

๒.๒ สมาทปนา สามารถนอมนำ เชิญชวน
ชักชวน ให้เกิดความพอใจ สนใจ เชื่อมั่นในตนเอง ว่าสามารถรู้
สามารถทำ สามารถปฏิบัติ พัฒนาได้

๒.๓ สมุตเตชนา สามารถกระตุ้น เร่งรัด เร่งเร้า
ให้เกิดความเชื่อมั่น อาจหาญ ไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรค แม้จะ
ต้องผิดหวังซ้ำซากก็พร้อมที่จะลุกขึ้นมาแล้วทำหน้าที่ของตนต่อไป

๒.๓.๑ สัมปหังสนา คนฟังรู้สึกเป็นมิตร พอใจ
เพลิดเพลิน ไม่เบื่อที่จะฟังต่อไป แม้บางครั้งจะต้องใช้เวลาบ้าง
ก็ตาม อันเป็นการพูดในลักษณะที่ท่านว่า 'อันอ้อยตาลหวานลิ้น
แล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย'

๓. อุคคเหตา เรียนดี มีความสามารถจับประเด็น
เนื้อหาของเรื่องที่สนทนากันในขณะนั้น รวมถึงการศึกษาใน
เรื่องนั้นอันเป็นพื้นฐานมาก่อน เช่นการเตรียมตัวให้พร้อมก่อน
ที่จะแสดง สนทนา อภิปราย เจรจากัน

๔. ธาเรตา มีความทรงจำแม่นยำในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่
เป็นเรื่องอดีตไกล อดีตใกล้ เหตุหลัก เหตุรอง บัจฉัยประกอบ

ต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ๆ นั่นคือหลักของของพหุสัจที่กล่าวไว้แล้ว
ข้างต้น

๕. **วิญญาตา** รู้เรื่องต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง อันเป็นผล
รวมของการศึกษาตามหลักของพหุสัจนั่นเอง มีความฉลาดใน
เหตุผล ทางเลื่อม ทางเจริญ อุบายวิธีที่จะหลีกเลี่ยงทางเลื่อมมา
ดำเนินในทางเจริญ จนกลายเป็นไหวพริบปฏิภาณ ที่เรียกว่า
ฉลาดเฉลียว

๖. **วิญญาเปตา** สามารถให้คนอื่นรู้ตาม เห็นตามได้
นั่นคือสามารถทำเรื่องง่ายให้เป็นเรื่องยาก จนผู้ฟังยอมรับ นับถือ
ศรัทธา มีความยินยอมพร้อมใจจะทำตาม เชื่อ ตกลง ตาม
สมควรแก่กรณี

๗. **ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์**
คือหลักของโกศล ๓ ประการ คือฉลาดในทางเลื่อม ความเลื่อม
ทางเจริญ ความเจริญ มีอุบายวิธีในการจัดการกับเรื่องนั้น ๆ
จนเกิดผลดีงามตามที่ตนต้องการ

๘. **กลทหารโก** มีความอดกลั้นอดทน แม้จะเจอกับ
อาการก้าวร้าว รุนแรง ก็ไม่นำไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน เพราะ
ถ้าทำเช่นนั้นทุกอย่างจะล้มเหลวไม่เกิดผลตามที่ตนต้องการ
นั่นก็คือการทำผู้ฟังให้เป็นมิตร โดยตนเองเป็นมิตรกับเขาก่อน
ความเป็นมิตรไมตรีกันจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดผลดีงาม
ประสานประโยชน์กัน อย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“ต้องการใดในพื้นที่ปฐพี เอาไมตรีแลกได้ตั้งใจจง”

จะพบว่าการพูดทุกลักษณะ คำว่า “ใคร” เป็นเรื่อง

ใหญ่ที่สุด ถ้าขาดความรอบรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับคนแล้ว คนที่เคยสามารถบางอย่างหรือหลาย ๆ อย่าง ไปเจอคนบางคนเขากลับทำงานไม่ประสบความสำเร็จ เช่นพระสารีบุตรเถระ ที่ถือได้ว่าเป็นสุดยอดของพระอรหันต์ เป็นผู้เลิศทางปัญญา แต่เจอพระบางรูปเขา ทานแก้ปัญหาไม่ได้ ต้องนำมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ศิษย์ของท่านรูปหนึ่ง เป็นบุตรนายช่างทอง เป็นชายหนุ่มรูปหล่อ พระเถระสอนเรื่องอสุภกรรมฐานให้ท่านสาธยายพิจารณาเป็นเวลานานไม่ได้ผลอะไร ท่านจึงนำไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตดอกบัวทองคำ ที่มีความสวยงาม ประณีตให้พิจารณา สามารถบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ ภายในครึ่งวันเท่านั้น

อีกรูปหนึ่ง ยามที่พระเถระอยู่ร่วมกับเธอที่พระเชตวัน จะเป็นพระที่ว่างายสอนง่าย ทำหน้าที่ของตนไม่บกพร่อง แต่พอนำเธอออกไปจากวัดพระเชตวัน กลับหัวคือ ว่ายากสอนยาก ไม่มีเคาของพระเรียบร้อยเลย จนต้องนำไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงเล่าประวัติอดีตชาติของเธอให้ฟัง เกิดความสำนึกสลดใจ บรรลุมรรคผลได้ด้วยเทศนาเพียงกัณฑ์เดียว

พระจุลลบันถกเถระ พระมหาบันถกเถระพี่ชายที่เป็นพระอรหันต์ ไม่สามารถให้ท่านทองคำ ๔ บรรทัดให้จบภายใน ๔ เดือน จนต้องแนะนำให้ท่านสึกออกไป แต่พระพุทธเจ้ากลับให้ท่านนั่งเอามือลูบผาขาวสะอาด พร้อมด้วยคำบริกรรมว่า

รโซ ทรณั ๓ ซ้ำแล้วซ้ำอีก จนบรรลุมรรคเป็นพระอรหันต์
ภายในเวลาเช้าถึงก่อนเพลเท่านั้นเป็นต้น

การแก้ปัญหาของท่านทั้งสามนั้น ท่านเรียกว่าเป็นผล
งานระดับ “พุทธญาณ” แต่โครงสร้างหลักคือ ทรงรู้จักท่าน
เหล่านั้นในขณะนั้น ๆ ทรงรูยอนอดีตของท่านเหล่านั้นในด้าน
ต่าง ๆ โดยเฉพาะ คือ “บารมี” ในอดีตของท่านเหล่านั้น ซึ่ง
โดยเนื้อหาสาระ คือทรงใช้ทศพลญาณทั้งสิบประการนั่นเอง
สามัญชนไม่อาจหยั่งรูยละเอียดระดับนั้นได้ แต่อย่าลืมว่า
เนื้อหาสาระของเรื่องรู้จักเขาวา เขามีพื้นฐานด้าน ความรู้ ความ
สนใจ วัฒนธรรม ท่องถิ่น ความโน้มเอียง สมรรถภาพในการฟัง
การคิด การทำความเข้าใจมากน้อยแค่ไหนเพียงไรเป็นต้น จะ
พบว่าบางคนหาได้มีปัญหาจากเรื่องอดีตหรือพื้นฐานด้านอื่นไม่
แต่อาจจะมีปัญหาที่ปัจจุบันขณะนั้น ๆ ก็ได้ เช่นบางท่านอาจ
จะกำลังง่วง กำลังหิว กำลังมีปัญหามีความกังวลต่อภารกิจที่
จะต้องไปทำในระยะไกล ๆ เป็นต้น ถือว่าเป็นปัจจัยประกอบ
ไม่ใช่ตัวหลัก แต่เป็นอุปสรรคได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในภาคของการศึกษา ปฏิบัติที่ต้องการผลกัน
จริง ๆ ท่านจึงเน้นไปที่การสร้างปัจจัยเสริมเพื่อให้ง่ายต่อการ
ศึกษา การฟัง การปฏิบัติของท่านเหล่านั้น แม้แต่ตัวผู้เทศน์
สอน แสดงเองก็ตาม จำต้องมีปัจจัยเสริมในการทำงาน นั่น
คือการทำงานที่วางอยู่บนพื้นฐานของการ “รู้เขา รู้เรา” การที่
ทรงเน้นให้วัดมีลักษณะเป็นอาราม ที่สามารถสร้างความรื่นรมย์
ใจให้แก่คนที่เข้าไปอยู่ ประกอบภารกิจภายในวัดนั้น ๆ แม้วัด

จะเป็นศาสนสถาน แต่วัดก็ต้องมีลักษณะทางเนื้อหาของไตรสิกขา คือ

มีความสะอาดสะอาด ไม่สกปรกรกรุงรัง ชวนให้น่า
อยู่น่าอาศัย มีลักษณะของเสนาสนสัปปายะ คือที่อยู่อาศัย
ที่ศึกษา ทำงานที่นาอยู่ นาน่าอาศัย อุตุสัปปายะ อากาศถ่ายเทได้ดี
ไม่ร้อนจัดไม่หนาวจัด

สงบ ไม่มีเสียง สิ่งที่รบกวนต่อการฟัง การแสดง
เพราะภายในสถานที่ที่ใช้ไปในการศึกษา การปฏิบัติ การคิด
ค้นคว้าถ้ามีเสียงรบกวนแล้ว จะเป็นการบั่นทอนทุกเรื่องใน
กระบวนการเรียนการสอน

สว่าง เป็นสถานที่สว่างมากพอ ที่จะให้มองเห็นสิ่ง
ต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน อย่างที่มีการเน้นย้ำเรื่องของแสง เสียง
ว่าจะต้องมีลักษณะเกื้อกูลต่อการทำงานของคน นั่นก็หมายถึง
ถึงคำว่า "ที่ไหน" จะได้รับการพิจารณา แสวงหา เลือกใช้ให้
เป็นปัจจัยเสริมในการทำงานดังกล่าว

การมองคนในรูปของปัจเจกชน หรือกลุ่ม คณะ
องค์การก็ตาม ตามปกติแล้วคงมีลักษณะรวม ที่อาจจะยิ่ง
หย่อนกันอยู่ตามธรรมดา การเทศน์ของพระพุทธเจ้าทรงมอง
คนเหล่านั้นในด้าน อินทรีย์ อธิมุตติ จริต อัธยาศัย แต่คนทั่วไป
คงมองรายละเอียดระดับนั้นไม่ได้ ในขณะที่เดียวกัน ระดับ
ของอินทรีย์แก่อนที่มีร่วมกันมากบางนอยบาง จะช่วยในการ
เนนองค์ธรรมที่จะแสดงว่า จะเน้นเรื่องอะไรเป็นฐานในการ
พัฒนาจิตสำนึกของคนเหล่านั้นให้สามารถสัมผัสสิ่งที่เป็นประโยชน์

อันมีลักษณะเกื้อกูล สามารถอำนวยความสะดวกความทุกข์ของเขาได้ตามสมควรแก่ความสามารถของเขา หรือเจตจำนงของผู้แสดง ฟังสิ่งเกิดว่า องค์ธรรม ๕ ประการ ที่ทรงเรียกว่า อินทรีย์บาง พละบาง อย่างอื่นบางนั้น เป็นศูนย์รวมของกุศลธรรม ส่วนเหตุที่ขาดไม่ได้สำหรับคนที่ต้องการพัฒนาตน นั้นคือ

สัทธา ความเชื่อมั่นในพระคุณของพระพุทธเจ้า ตามนัยแห่งพระคุณ ๕ ประการ จนมีพลังมากพอต่อการลด ขจัดความไม่เชื่อ ความเคลือบแคลงสงสัยที่เริ่มต้นจากพระคุณของพระพุทธเจ้า แล้วกระจายพลังออกไปขจัดความเคลือบแคลงสงสัยในพระธรรม พระสงฆ์ ไตรสิกขา อดีต อนาคต ทั้งอดีตอนาคต และกฎของปฏิจจสมุปบาท แมตนั้นจะไม่สามารถรู้จริงได้ แต่เชื่อตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

วิริยะ ความเพียร ความกล้าหาญ อาศัยพลังของศรัทธาหรือปัญญาก็ตาม พยายามป้องกัน ขจัดความชั่วทั้งที่ยังไม่เกิดและเกิดขึ้นแล้ว พยายามเสริมสร้างและรักษาความดีทั้งที่ยังไม่เกิดและเกิดแล้ว ซึ่งกำลังของความเพียรจะต้องมีมากพอต่อการลด ขจัดความเกียจคร้าน ความบิดขี้เกียจ บิดเบือน อ่างเลศมารยา ออกไปจากใจได้ตามลำดับ จนมีความเปลี่ยนแปลงทางจิต คือบาปน้อยลง บุญเพิ่มขึ้น เป็นผลให้ความทุกข์ต่างลดลง ความสุขเพิ่มขึ้น

สติ ความระลึกได้ ระลึกลับัน นึกออกทั้งก่อนทำ

พูด คิด ขณะกำลังทำ พูด คิด จนถึงหลังจากทำพูด คิด
ไปแล้ว ให้มีพลังในการขจัดความขาดสติ ความเพอเรือ หลงลืม
เลอะเลือน จนกลายเป็นคนที่มีความตื่นตัวด้วยความมีสติอยู่
ตลอดเวลา

สมาธิ ความตั้งใจมั่น เป็นอาการของใจที่ผ่านการฝึก
ปรืออบรมมา จนสามารถทำให้สงบอยู่กับภารกิจที่ตนกำลังทำ
กำลังพูด กำลังคิด ลุด ขจัดความฟุ้งซ่านซัดสายของจิต จน
สามารถล้มผัสสมาธิได้ลึกซึ้งลงไปตามลำดับ ไม่มีการเหนี่ยว
นึกรตรึงถึงสิ่งที่ตนใคร่ ปรารภณา พอใจ อย่างใจที่ขาดสมาธิ

ปัญญา ความรอบรู้ ในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง
แยกแยะออกได้ชัดว่า อะไรเป็นบาป อะไรเป็นบุญ อะไรเป็น
คุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์
อะไรเป็นทางเสื่อม อะไรเป็นทางเจริญ จนถึงอะไรเป็นทางแห่ง
หุคตติ อะไรเป็นทางสุคตติและทางแห่งมรรคผลนิพพาน จน
สามารถขจัดความหลงในเรื้องนั้นไปได้ตามสมควร

หลักธรรมทั้งห้าประการนี้ ทรงอุปมาเหมือนสหทาย ๕
คน องค์ธรรม ๔ ข้อแรก เหมือนบุตรอำมาตย์ ปัญญา
เหมือนราชกุมารที่ต้องทำงานสนับสนุนกัน เมื่อสหทายทั้งห้า
นั้นไปสู่บ้านของสหทายคนใด สหทายคนนั้นก็เป็นหลัก คนอื่นก็
ส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือ แต่เมื่อเข้าไปสู่พระบรมมหาราชวัง
ทุกคนต้องอยู่ภายใต้อำนาจของราชกุมาร อันเป็นการแสดงให้เห็น

เห็นว่า การที่คนจะทำความดีได้มากน้อยนั้น อาจจะเริ่มที่สัทธา
วิริยะ สติ สมาธิ หรือปัญญาก่อนก็ได้ เมื่อเริ่มที่หลักธรรมข้อ
ไหนก่อน ข้ออื่นก็จะช่วยเหลือ จนกว่าจะบรรลุผลสูงสุดในกรณี
นั้น ๆ

การเข้าใจคน เข้าใจธรรม ปรับธรรมเข้าหาคน ปรับ
คนเข้าหาธรรม เพื่อให้คนสามารถได้รับประโยชน์จากธรรม
พึงสังเกตคนบางคนไม่มีปัญหาในเรื่องอื่น แต่ศรัทธาอ่อน เช่น
ท่านปัญจวัคคีย์ ปุราณชฎิล แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงปรับ
ศรัทธาขึ้นมา จนประสานสัมพันธ์กับข้ออื่น ๆ ท่านก็สามารถ
พึงธรรมแล้วบรรลุมรรคผลในที่สุด

ท่านยสะไม่มีปัญหาเรื่องศรัทธา พระพุทธเจ้าจึงทรง
เน้นที่ปัญญาให้ท่านได้ตรวจสอบความจริงไปตามลำดับ จน
สามารถรอดพ้นได้จากความวุ่นวาย ความขัดข้องที่ท่านหนีมา
ในที่สุด การที่ผลสูงสุดเกิดขึ้นแม้จะเริ่มที่การพัฒนาปัญญา
แต่ต้องเข้าใจว่าหลักธรรมข้ออื่นก็เพิ่มตามไปด้วย

พระโมคคัลลานะหลังจากบวชแล้ว ท่านไม่มีปัญหา
เรื่องศรัทธา ปัญญา แต่มีปัญหาที่ความเพียร ไปเจริญสมาธิ
แต่กลับถูกความง่วงครอบงำ ให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงแนะ
วิธีแก่วงให้ ซึ่งหมายความว่า ต้องปรับความเพียรให้ประสาน
สัมพันธ์กับสมาธิ ท่านปฏิบัติตาม ก็ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระ
อรหันต์เป็นต้น

แสดงที่ไหน ?

ข้อนี้เป็นเพียงปัจจัยเสริมดังกล่าว แต่อย่าลืมว่า ถ้ามี

ปัญหาที่สถานที่ที่ใช้คำรวม ๆ ว่า “ปฏิรูปเทศ” “เสนาสน-
สัปปายะ คือความสะดวกสบายตามสถานที่” ซึ่งควรมี
ลักษณะของสถานที่ที่สะอาด สถานที่สงบ สถานที่สว่างตาม
ควรแก่กรณีที่ต้องใช้แสงสว่าง การที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกที่
บำเพ็ญเพียรทางจิต ณ อุรุเวลาเสนานิคม ทรงให้เหตุผลแก่
พระองค์ว่าเป็นสถานที่ไกลแม่น้ำ ไม่ไกลจากหมู่บ้าน เป็นป่าไม้
ธรรมชาติ กลางคืนไม่มีเสียงรบกวน กลางวันไม่มีคนพลุกพล่าน
สถานที่ที่มีลักษณะเช่นนี้ ย่อมเกื้อกูลต่อความสงบ สร้างความ
พร้อมที่จะฟังคัมภีร์ สนทนาธรรมะกัน การแสดงธรรมของ
พระพุทธเจ้าจึงมักจะเป็นการแสดงในป่า ใต้โคนไม้ ธรรมสภา
โดยมาก กล่าวโดยสรุป คือคนต้องได้เสนาสนสัปปายะและ
ส่วนประกอบอื่น ๆ ตามที่ท่านแสดงไว้ในกรอบของคำว่า
“สัปปายะ” คือ

สถานที่ที่เกื้อกูลต่อภารกิจ ที่จะต้องทำในขณะนั้น ๆ
อากาศไม่เลียดแทงด้วยความร้อน ความหนาวมากเกินไป
อาหารจะต้องไม่มากเกินไปและน้อยเกินไป จนถึงกับง่วงนอน
หรือหุดหงิด เพราะความหิว บุคคลที่รวมกิจกรรมกัน ต้อง
ไม่เป็นอุปสรรคต่อกัน เรื่องที่น่าเสนอในขณะเสนอนั้น เหมาะ
สม สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้ฟังดังกล่าวแล้ว

แสดงอย่างไร ?

ข้อนี้คือ เรื่องใหญ่มาก ๆ ทั้งที่เรื่องทั้งหลายในโลก
ไม่มากอะไรนัก กล่าวโดยเนื้อหาสาระ คือการชี้บอกปัญหา

สาเหตุของปัญหา ความไม่มีปัญหา และหลักการ วิธีการในการแก้ปัญหาของมนุษย์กับคน สัตว์ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เท่านั้น แต่ที่ตองพูดมากแสดงมาก จนกลายเป็นเรื่องวิจิตรพิสดาร แม้การเรียกสิ่งเดียวกัน แต่กลับตองมีชื่อเรียกต่างกัน คำว่า “ตาย” คำเดียว ตองใช้ภาษาเรียกหลายสิบคำ ทำให้หลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า มีความหลากหลายในส่วน ของรูปแบบ วิธีการ แม้พระไตรปิฎกเอง ที่เป็นการรวบรวม เรียบเรียงผลงานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ก็เป็นการเกาะกลุ่มตามลักษณะของการสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า

พระวินัยปิฎก ได้ชื่อว่าอาณาเขตศนา มีลักษณะเป็น บทบัญญัติที่บอกข้อที่ควรทำ กับข้อไม่ควรทำ ถ้าไม่ปฏิบัติตามนั้นถือว่าเป็นความผิด มีโทษลดหลั่นกันไป ทั้ง ๆ ที่ในบทบัญญัติเหล่านั้นก็เป็นเรื่องของการฝึกปรืออบรมตนเอง พัฒนาตนเอง ไม่ให้กระทำ พูด ในลักษณะที่เป็นการ “กล่าวร้าย หรือ ทำลาย” คน สัตว์ สิ่ง รวมถึงตนเอง เช่นการลักทรัพย์ เป็นการทำลายความเป็นคนของตน ทำลายทรัพย์สินของคนอื่น ทำลายความรู้สึกของคนอื่น ทำลายขวัญกำลังใจของคนในสังคม หากมีการลักทรัพย์กันมาก คนในสังคมจะตกอยู่ในสภาพขวัญ กระเจิงไม่มั่นใจ ไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนที่ทำ เช่นนั้นจะมีความทุกข์ในปัจจุบัน กระจายความทุกข์ไปสู่คนที่เกี่ยวข้องกับตน ทั้งตนเองตองรับผลอันเป็นทุกข์ในภาพ ชาติ

ต่อไปด้วย การที่ทรงแสดงอานิสงส์ของศีลไว้ว่า คนจะบังเกิดในสุคติได้ก็เพราะศีล คนจะสมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติได้ก็เพราะศีล คนจะบรรลุนิพพานได้ก็เพราะศีลนั้น ย่อมชี้ให้มองภาพอีกด้านหนึ่ง คือการไม่มีศีล ว่าจะเป็นที่เหตุให้คนคนนั้น

“บังเกิดในทุคติ ขาดแคลน ยากจนทรพัยสมบัติ ไม่มีโอกาสที่จะดับความทุกข์ได้เลย”

พระสุตตันตปิฎก เรียกว่า **อนุโลมเทศนา** คือแสดงคล้อยตามจริตอัธยาศัยของคนฟัง ตามหลักที่พูดกันว่ากลางเนื้อชอบกลางยา ดังตัวอย่างที่ยกไว้ในตอนต้น ถึงการยกย้ายพระธรรมเทศนาไปตามพื้นฐานของคนฟัง นับแต่แสดงปฐมเทศนามาแล้ว ทั้ง ๆ ที่ธรรมทั้งปวงเป็นอริยสัจ ๔ ประการ แต่กลับมีวิธีการแสดงต่างกัน ท่านจึงเรียกพระสุตตันตปิฎกอีกคำหนึ่งว่า **โวหารเทศนา** คือเป็นพระธรรมเทศนาที่ทรงยกย้ายเปลี่ยนแปลงไปด้วยภาษา วิธีการในการสื่อสารเท่านั้น แต่เนื้อหาคงเป็นเรื่องเดียวกัน คืออริยสัจ ๔ ดังกล่าว

พระอภิธรรมปิฎก เรียกว่า **ปรมัตถเทศนา** เป็นการแสดงความจริงที่แท้จริงของอริยสัจแต่ละข้อ ที่รวมเรียกว่าจิต เจตสิก รูป นิพพาน จิตแท้ ๆ กับรูปนั้นเป็นสภาวะธรรมที่เป็นกลาง ๆ ไม่ได้ไม่ช่วยด้วยตัวเอง คือทุกขสัจ เจตสิกนั้นเป็นได้ทั้งสามอย่าง คือ กุศลธรรม อकुศลธรรม อพยากตธรรม ที่เกิดขึ้นร่วมกับจิต สร้างความเปลี่ยนแปลงให้จิตเป็นมรรคสัจ หรือ สมุทัยสัจ ตามสมควรแก่เจตสิกที่เกิดขึ้นปรุงจิตในขณะนั้น ๆ

นิพพาน ก็คือนิโรธสัง ที่ เป็นอาการของความรู้ ความบริสุทธิ์
จากเจตสิกที่เป็นอกุศล ทุกข์ ดังนั้น บางครั้งท่านจึงนิยาม
นิพพานไว้ว่า “ดับเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์”

สรุปว่า พระไตรปิฎกเป็นการแสดงเรื่องของอริยสัง ๔
หรือรูป นาม หรือกายกับจิต หรือคนสัตว์กับสิ่งที่เกี่ยวเนื่อง
ด้วยคนสัตว์ ที่ท่านสรุปรวมเป็น “อตฺตา อตฺตนิยา” คือตน
กับสิ่งที่เกี่ยวเนื่องด้วยตน หรืออาจจะเรียกอย่างอื่นว่า “อหัง-
การ มมังการ” ทั้งหมด เป็นการแตกต่างกันทางภาษาเท่านั้น
แต่นั้นก็คือ เรื่องของอริยสังที่ทรงตรัสรู้นั่นเอง

ในการแสดงธรรมนั่นเอง จะมีสาเหตุมาจากเรื่องใหญ่
๔ ประการ คือ

อัสตัสมาสยา เป็นการแสดงตามความประสงค์ของ
พระพุทธเจ้าเอง

เช่นหลักธรรมที่นักศึกษาคูณ ๆ กัน พระสูตรแนวนี้
มักจะเกิดจากรับสั่งเรียกพระมาแล้วรับสั่งว่า จะทรงแสดงธรรม
เรื่องนั้น ๆ แก่ท่านเหล่านั้น เมื่อท่านเหล่านั้นแสดงความพร้อมที่
จะฟัง พระองค์ก็ทรงแสดงหลักธรรมนั้น เช่นสาราณียธรรมสูตร
อปปริทานิยธรรมสูตร เป็นต้น

จากหลักตรงนี้ทำให้นักเผยแผ่ศาสนาเข้ามาเป็นหลัก
ด้วยการศึกษาปัญหา สาเหตุของปัญหาสำหรับบุคคล กลุ่มคน
เหล่านั้น เขาอาจไม่รู้ หรือขาดการมองเห็นโทษ ผู้แสดง
จึงนำเรื่องเหล่านั้นมาแสดงแก่เขาเหล่านั้น อย่างสังคมไทยเรา
มีปัญหาที่ค่อนข้างกระจาย เช่นปัญหาเรื่องอบายมุข ไม่ค่อย

มั่นใจในเรื่องกรรม สังสารวัฏเป็นต้น จึงนำเรื่องเหล่านั้นมาแสดง

ปรัชญาสยา แสดงไปตามอัธยาศัยของผู้ฟัง

อย่างที่ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรแก่ท่านปุราณชฎิล
อนัตตลักษณะสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์เป็นต้น

กรณีนี้ก็เช่นเดียวกัน ผู้แสดงที่มีคุณสมบัติ “รู้เขารู้เรา” มากพอ มองดูว่าคนเหล่านั้นมีความสนใจ มีปัญหา
ควรจะก้าวหน้าไปด้วยการทำอย่างไร ก็นำเรื่องเหล่านั้นมา
แสดงทั้งเรื่องที่เขาควรดเว้น และเรื่องที่เขาควรประพฤติ เพื่อ
ให้เกิดความสวัสดิแก่เขาเหล่านั้น

อตัปปัตติ มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในที่นั้น ๆ ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดีก็ตาม
ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว สิ่งนั้นคืออาการของธรรม เพียง
แต่เป็นอาการของกุศลอกุศล หรือกลาง ๆ เท่านั้น เหตุการณ์
บางอย่างมีความสมบูรณ์ในตัวของมัน คือมีเจตนาแล้ว มีการ
กระทำ พุด คิดไปแล้ว ผลออกมาเป็นความถูกผิด ดีชั่ว สุข
ทุกข์ไปแล้ว การนำเรื่องเหล่านั้นมาแสดงก็คือ การสอนอย่าง
มีอุปกรณ์การสอน โดยไม่จำเป็นต้องสร้างหรือซื้ออุปกรณ์
มาสอนอย่างที่นิยมกัน

ปจฉาวลีกา บางเรื่องมีคนมาถามปัญหา

พระพุทธเจ้าจะทรงตอบไปตามคำถาม ไม่ว่าจะถาม
ด้วยเจตนาอย่างไรก็ตาม ทรงตอบแก่คนเหล่านั้นด้วยความกรุณา

มุ่งประโยชน์ให้เกิดแก่เขาตามที่เขาจะสามารถรับได้ ในขณะที่เดียวกัน ต้องจับประเด็นปัญหาที่ถามให้ได้ว่า ปัญหาข้อนั้น ๆ ผู้ถามถามด้วยเจตนาอะไร ?

ข้อนี้ท่านแสดงไว้ในอรรถกถาปัญจสุทนี่ว่า ลักษณะของปัญหาจะมี ๕ ประเภทเป็นหลัก คือ

๑. ถามเพื่อต้องการรู้เรื่องที่ตนยังไม่รู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ ตามความเป็นจริง

๒. ถามเพื่อต้องการเทียบเคียงกับเรื่องที่ตนเคยรู้มา แต่ไม่แน่ใจว่าจะถูกต้องชัดเจนหรือเปล่า จึงต้องการถามว่าเรื่องที่ตนรู้มานั้นถูกต้องหรือไม่

๓. ถามเพื่อขจัดความเคลือบแคลงสงสัยไม่แน่ใจในเรื่องบางอย่าง แม่ว่าตนจะรู้เรื่องเหล่านั้นอยู่บางแล้ว แต่ยังมีข้อสงสัยบางประเด็น จึงสอบถามเพื่อขจัดความสงสัยที่ยังค้างคาใจอยู่

๔. ถามเพื่อต้องการให้ท่านอนุมัติ เช่นอย่างนี้ใช่ไหม ? อย่างนี้ถูกไหม ? คนนี้เป็นนักเรียนโรงเรียนนี้ใช่ไหม ? เป็นต้น

๕. ถามเพื่อต้องการจะอธิบายเสียเอง ตามปกติแล้วมักจะเป็นคำถามของผู้ใหญ่ที่ต้องการจะชี้แจงอธิบายเรื่องบางเรื่องแก่ผู้ฟัง เช่นถามเด็กว่า พ่อแม่มีคุณอย่างไรรู้ไหม ? ยานี้คืออะไรรู้ไหม ? จากนั้นก็อธิบายให้ผู้ฟังในขณะนั้น ๆ ทราบ

การเผยแผ่ การแสดงทุกรูปแบบ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการแสดง ตอบคำถามเป็นต้น ๔ วิธี คือ

๑. **เอ็กซ์พยากรณ์** ทรงชี้แจงแสดงไปแนวเดียว ไม่มี การเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าในกาลใดก็ตาม เช่นเป็นไปไม่ได้ที่คน ซึ่งทำความชั่วจะได้รับความสุขความเจริญเพราะการทำชั่วของตน ลังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ เป็นต้น

๒. **ปฏิปุจฉาพยากรณ์** ยอนถามก่อนแล้วจึงตอบ เช่น ลัจจนิกิครนถมีความเชื่อว่ามีตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร เมื่อ พระพุทธเจ้ารับสั่งถามว่า ถ้าเป็นเช่นนั้นสามารถบังคับไม่ให้แก่ เจ็บ ตายเป็นต้นได้ไหม ท่านตอบว่า ไม่ได้ทุกขอ เมื่อยอนถามว่า ถ้าอย่างนั้นชั้น ๕ เป็นอนัตตาจริงหรือ ? ท่านก็ยอม จำนน คำถามแนวนี้มักใช้ในกรณีของคนที่ค่อนข้างอวดดี ที่ หากจะอธิบายให้ฟัง นั่นคือการให้ข้อมูลใหม่แก่เขา เขาจะเถียง ได้ตลอดเวลา แต่เมื่อถามให้เขาแสดงความรู้ ความเข้าใจของ เขาออกมา โดยไม่ได้รับข้อมูลเพิ่มเติม แต่กลับถูกซักถามซ้ำ แล้วซ้ำอีก เขาต้องยอมจำนน ทำให้ใจพร้อมที่จะฟังเหตุผลที่ ต้องการชี้แจงในโอกาสต่อไป วิธีการเหล่านี้ท่านใช้สำนวนว่า “เอา ผลไม้ป่าผลไม้ให้ตก” คติไทยเราบอกว่า “อัฐยายซื้อขนมยาย” และคำ “ไม้คองจันทน์หัวจันทน์” เป็นต้น การเทศนา การแสดง แนวนี้มีปรากฏมากในพระไตรปิฎก

๓. **วิรัชชพยากรณ์** คือการเอาเรื่องที่เขากล่าว หรือ ต้องการจะแสดงมาจำแนกแยกออกให้ชัดเจน แล้วให้อธิบายใน เรื่องนั้น ๆ เช่นถามว่า คนเราตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ ?

คนเห็นรูปแล้วจะมีความรู้สึกอย่างไร ? ก่อนจะตอบคำถาม จะต้องจำแนกออกมาก่อนว่า ใครตาย คนตายเป็นปุถุชน หรือ พระอริยบุคคล ถ้าเป็นพระอริยบุคคล เป็นพระอริยบุคคลชั้น ไหน จากนั้นจึงตอบไปตามประเด็นที่จำแนกไว้ก่อนแล้ว

ทรงมีวิธีการในการเผยแผ่ สัจสอนทำอย่างไร

ข้อนี้จะพบว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ไม่มีรูปแบบชัดเจน เช่นการที่ทรงสามารถสร้างความสนใจ ความศรัทธาให้เกิดแก่อุปกาชีวกที่เดินสวนทางกันระหว่างทาง เสด็จไปอสิปตมฤคทายวัน เป็นเพียงการเสด็จพุทธดำเนินไป ตามปกติ ที่เรียกว่าพุทธลีลาเท่านั้น แต่กลับเป็นอริยาบถที่แปลก น่าสนใจ น่าประทับใจแก่คนได้พบเห็นเท่านั้น ก็เป็นการเผยแผ่ธรรมแล้ว วิธีการในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าสรุปเป็นรูปแบบหลากหลาย เช่น

๑. **อุปสินนกา** เป็นการนั่งสนทนากัน ทำนองที่คดี ไทยพุดูว่า จับเขาคูยกัน ท่ามกลางบรรยายกาศกันเอง ค่อย ๆ เสริมสร้างแนวความคิด ความเห็นไปตามลำดับ อาจจะใช้เวลา มากบ้าง น้อยบ้าง ตามสมควรแก่ฐานะของผู้ฟังในขณะนั้น ๆ

๒. **ธรรมกา** เป็นพระพุทธดำรัสสั้น ๆ ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ในกรณีที่ผู้ฟังมีความพร้อมที่จะฟัง คิด พิจารณา เช่นพระพุทธดำรัสประเภทคาถาทิ้งหลาย เช่น “ร่างกายนี้ไม่ นานหนอ จักกลมลงเหนือแผ่นดิน พอวิญญูณออกจากรางแล้ว จะเป็นเหมือนท่อนไม้ที่หาสาระแก่นสารไม่ได้” คนฟังคิดตาม

พิจารณาตามที่ทรงแสดงสั้น ๆ เพียงเท่านี้ ก็สามารถบรรลุ
มรรคผลได้แล้ว

๓. โอวาท ทรงประทานเป็นรูปโอวาทสั้น ๆ ตามปกติ
แล้วจะทรงประทานแก่พุทธบริษัทในการประกาศธรรม เช่น
พระโอวาทปาติโมกข์ ที่แสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการ
ด้วยข้อความเพียง ๓ คาถากึ่งเท่านั้น หรือเมื่อก่อนจะเสด็จดับ
ขันธปรินิพพาน ที่จัดเป็นปัจฉิมวาจาของพระพุทธเจ้าที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายให้ทราบไว้
สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลาย
จงทำประโยชน์ตนและประโยชน์บุคคลอื่น ให้สมบูรณ์ด้วย
ความไม่ประมาทเถิด” ก็เป็นพระโอวาท

๔. อนุศาสน์ เป็นคำสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั้งแล้ว
ครั้งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง มักจะทรงสอนแก่พระภิกษุ
สามเณร ภิกษุณี สามเณรี นางสิกขมานา อันเป็นพุทธบริษัท
ประเภทนักบวช ที่อยู่ใกล้ชิด เช่นที่รับสั่งแก่พระอานนท์ ความว่า

“อานนท์ เราจักกระหนาบแล้วกระหนาบอีก ใครมี
สาระก็ตั้งอยู่ได้ ใครไม่มีสาระก็ต้องออกไป”

คำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความ
เพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ อดทนเป็นต้น จะทรงย้ำ
เตือนอยู่เสมอ

๕. ธรรมสากัจฉา คือการสนทนาธรรม บางครั้งเป็น
ทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปของ
คำถามดังกล่าว ปล่อยให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นบ้าง ทรงรับ

รองความเห็นเขาบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามสมควรแก่กรณี

๖. **ธรรมเทศนา** คือการเทศน์หรือแสดง เป็นลักษณะ การชี้บอกเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ ข้อความส่วนมากจะค่อนข้างยาว เช่นพระสูตรในพระสุตตันตปิฎก

แต่จะทรงแสดงแนวใดก็ตาม สามารถแบ่งเป็นช่วงใหญ่ ๆ ได้ ๓ ช่วง เช่นโครงสร้างในอนัตตลักขณสูตร

๑. **อุเทศ บทตั้ง** คือหัวข้อที่ยกขึ้นมาปรารภ แสดงเป็น หัวข้อสั้น ๆ เช่น “รูป ภิกขเว อนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา”

๒. **นิเทศ บทขยายความไปตามลำดับ** เช่นรูปคืออะไร ? รูปเป็นอนัตตาอย่างไร ? การทำใจยอมรับความจริงว่า รูปเป็น อนัตตามีผลได้อย่างไร ?

รูปคือร่างกายของคนแต่ละคน หรือสิ่งที่เราสัมผัสได้ ด้วยประสาท ๕ คือการเห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู สูดดมด้วย จมูก ลิ้มด้วยลิ้น ถูกตองด้วยกาย

รูปเป็นอนัตตาอย่างไรนั้น ทรงแสดงทั้งในรูปของการ ปฏิเสธ ความเป็นอนัตตา และทรงชี้แจงให้เห็นของความเป็น อนัตตาของรูปว่า

ถารูปเป็นอนัตตาแล้ว รูปจักไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ลัตว์ ทั้งหลายพึงได้ในรูปตามใจหวังว่า ขอรูปร่างของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด ขอรูปร่างของเราจะได้เป็นอย่างนั้นเลย

เพราะรูปเป็นอนัตตา รูปจึงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ลัตว์

ทั้งหลายจึงไม่ได้ในรูปตามใจหวังว่า ขอรูปร่างของเราจะเป็นอย่างนี้
ขอรูปร่างของเราอย่าได้เป็นอย่างนี้เลย

จากนั้นทรงแสดงเชื่อมโยงเข้าหาความจริงตามกฎของ
ไตรลักษณ์อีก ๒ ประการว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็น
ไฉน ? รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ? ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า รูปใดไม่
เที่ยง รูปนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ? เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า
รูปใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปเป็น
ธรรมดา เป็นการสมควรไหมที่จะยึดถือว่า รูปนั้นเป็นของเรา
รูปนั้นเป็นเรา รูปนั้นเป็นตัวเป็นตนของเรา ? ไม่สมควรเลย
พระเจ้าข้า

จากนั้นทรงชี้ผลตามลำดับ ที่พึงได้จากการเข้าถึงพระ
ไตรลักษณ์ทั้งสามประการว่า

“เพราะเหตุนั้นแลภิกษุทั้งหลาย รูปร่างใดอย่างหนึ่งที่
เป็นอดีตก็ดี อนาคตก็ดี ปัจจุบันก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี
เลวก็ดี ประณีตก็ดี อันใด มีในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี รูปนั้น
ก็สักแต่ว่ารูป ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวใช่ตนของเรา

ขอนี้ อันเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตาม
ความเป็นจริงแล้ว ดังนี้

๓. ปฏินิเทศ บทสรุปข้อความสำคัญอันเป็นผลที่ต้อง
การในเรื่องนั้น ๆ “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเมื่อพิจารณา
เห็นอยู่อย่างนี้ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลาย
กำหนัด เพราะคลายกำหนัดจิตจึงหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว

ก็เกิดญาณรู้ว่า เราหลุดพ้นแล้วดังนี้ ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์
ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้ไม่ได้มี

บางครั้งขอความเหล่านั้นจะสั้น ๆ แต่สามารถแยกเป็น
บทอุเทศ นิเทศ ปฏินิเทศได้ เช่น เมตตา เป็นธรรมค้ำจุนโลก
สามารถแยกออกเป็นเมตตาคืออะไร ? เมตตามีลักษณะหน้าที่
อย่างไร ? หากโลกขาดเมตตาแล้วจะเป็นอย่างไร ? เมตตา
ค้ำจุนโลกได้อย่างไร ? “ผลดีงามที่โลกและประชาชนจะได้จาก
การมีเมตตาดอกกันคืออะไรบ้าง ? เป็นต้น

ปรับตัวเพื่อเป็นนักเผยแผ่

ข้อนี้จะสังเกตเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณสมบัติ
ของนักเผยแผ่ที่พึงประสงค์ไว้ในโอวาทปาติโมกข์ถึงหลักการ
รักษาสถานะของตนไว้ ๔ ข้อ คือ

๑. **สำรวมระวังตามบทบัญญัติของพระวินัย** อันเป็น
ประดุจชัยภูมิในการต่อสู้กับกิเลสภายในใจของตน หรือมี
แรงกระแทกจากภายนอก

๒. **มตตญญุตตา จ ฆตตสฺมี** รู้จักประมาณในการ
แสวงหา ในการรับ ในการบริโภคอาหาร

๓. **ปนฺตญฺจ สยนาสนํ** พอใจยินดีที่จะอยู่ในสถานที่
สงบ สว่างจากเสียงรบกวน

๔. **อริจิตฺเต จ อาโยโค** มีความพยายามอย่างต่อเนื่อง
เนื่องในการบำเพ็ญเพียงทางจิต

จากที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า การสอน การแสดง

การเทศน์เป็นต้นนั้น ประเด็นที่ควรมอง คือจะแสดงอะไร ? แสดงแก่ใคร ? แสดงอย่างไร ? แสดงไปแล้วคนฟังจะได้รับประโยชน์อะไร ประโยชน์ที่คนฟังจะได้จึงเป็นเป้าหมายสูงสุด คนที่ทำหน้าที่แสดงธรรม สอนธรรม จึงจำต้องอาศัยคุณสมบัติ ๕ ประการ ที่ทรงแสดงว่าเป็นคุณสมบัติของคนผู้กล่าวธรรม คือ

๑. แสดงธรรมไปตามลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ

การแสดงธรรมเป็นต้น จึงเป็นวิธีการตามธรรมชาติ เช่นการเดินลงสู่ที่ต่ำ ขึ้นสู่ที่สูง เดินตามพื้นราบ จำเป็นจะต้องเดินไปตามลำดับของพื้นที่ต่ำสูงและราบ ความเจริญเติบโตของร่างกาย ความรู้ ความสามารถ จนกลายเป็นความชำนาญ เป็นเรื่องที่ต้องทำไปตามลำดับก่อนหลังทั้งนั้น หลักการทรงนี้ ทรงแสดงไว้เป็นอันมาก เช่น

“ในธรรมวินัยนี้มีการศึกษาตามลำดับ มีการปฏิบัติตามลำดับ มีการบรรลุตามลำดับ เหมือนมหาสมุทรที่ลาดลุ่ม ลีกลงไปตามลำดับ”

การแสดงธรรมไปตามลำดับนั้น เช่น

“แสดงจากเรื่องที่เป็นรูปธรรม ไปหาเรื่องที่เป็นนามธรรม จากเรื่องที่คุณฟังรู้แล้ว ไปหาเรื่องที่คุณยังไม่รู้ จากเรื่องที่ใกล้ตัว ไปหาเรื่องที่ไกลตัว จากสิ่งที่ยากต่อการทำความเข้าใจ ไปหาเรื่องที่ยากต่อการทำความเข้าใจ จากสิ่งที่คุณเคย ไปหาสิ่งที่คุณต้องวิเคราะห์หาเหตุผล จากสิ่งที่มีขอบเขต ไปหาสิ่งที่ไม่ขอบเขตเป็นต้น

๒. พยายามอ้างเหตุผล ชี้แจงแนะนำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ

บนเส้นทางของการแสดงตามลำดับนั้นเอง บางตอนมี ปัญหาในเรื่องที่กำลังพูดบ้าง มีปัญหาในตัวผู้ฟังบ้าง จำเป็นต้องมีตัวอย่าง นิทาน อุปมา อุปกรณในการสื่อสารติดต่อกับ คนฟังในขณะนั้น ๆ การจะใช้อะไร อย่างไร โดยสรุปหรือ พิสดาร ย่อมอาศัยการสังเกตตัวคนฟังในขณะนั้น ๆ เป็น ประการสำคัญ จากหลักการวิธีการเหล่านี้ แม่พระสูตรที่ทรง แสดงในตอนต้น ๆ สามารถสะท้อนถึงพื้นฐานของผู้ฟังว่า มีจิต อธิษาศัย วาสนาบารมีเป็นอย่างไร เช่น

ทรงแสดงอริยสังคละขอแก้ทานปัญจวัคคีย์ ไม่ได้ ทรงขยายความหมายของหัวข้อแต่ละขอ เช่นชาติเป็นทุกข์ เป็นทุกข์อย่างไร ? ชาติ คืออะไร ? แต่พอทรงแสดงมหาสติ- ปัญญาสูตรในตอนหลัง ทรงขยายออกไปโดยพิสดาร เช่นชาติ คือความเกิด การเกิดพร้อม การได้อายตนะ การปรากฏแห่ง ชันธ์ ของสัตว์นั้น ๆ ในหมู่สัตว์นั้น ๆ อันใด ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าความเกิด

แสดงว่าทานปัญจวัคคีย์มีพื้นฐานทางธรรมสูงกว่าภิกษุ ที่ฟังมหาสติปัญญาสูตร หรือว่าทรงแสดงทาน คีล สวรรค ไปตามลำดับแก้ทานยสะ บิดา พระเจ้าพิมพิสาร และบริวาร ในกรณีของสวรรคไม่ขยายความสุขของคนที่ยังเกิดในสวรรค ในบางกรณีหากคนฟังยังไม่ค่อยมีความรอบรู้ในเรื่องสวรรคจะ ทรงแสดงสภาพเหตุให้เกิดในสวรรคไปตามสมควร แต่บางครั้ง

ก็แสดงไปเลย เพราะคนฟังเข้าใจดีอยู่แล้วเป็นต้น

คุณสมบัติข้อนี้ เป็นการเน้นให้เห็นถึงปัญญา กรุณา ที่ผู้แสดงมีต่อผู้ฟัง และนั่นคือเจตจำนง หรืออุদ্มการณในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และพระพุทธประสงค์ที่จะให้พุทธบริษัทได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยจิตสำนึกที่ทรงแสดงว่า

“จงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

หลักการข้อนี้หาได้เจาะจงเฉพาะท่านที่เป็นนักบวชไม่ แม้ท่านที่ครองเรือนก็ทรงสอนแนวเดียวกัน หากใครพัฒนาปัญญาขึ้นมาได้ตามสมควร การครองเรือนของเขาก็จะออกมาในรูปที่แสดงไว้ว่า

“ผู้มีปัญญาอยู่ครอบครองเรือน ย่อมครองเรือนเพื่อประโยชน์แก่คนเป็นอันมาก”

๓. ตั้งจิตปรารถนาที่จะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

เป้าหมายในการสอนธรรมของพระพุทธเจ้า คือการทำหน้าที่ของพี่ชายคนโตของชาวโลก เป็นที่พึ่งของชาวโลก และเป็นผู้นำของชาวโลก การใดก็ตามที่สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้ฟังได้ จะทรงกระทำการนั้น เช่นกรณีที่พระบางรูปมีปัญหาแตกต่างกัน แต่มีความต้องการลาสิกขาด้วยกัน พระ

พุทธเจ้าทรงกรุณาต่อคนเหล่านั้น ไม่ต้องการให้ท่านลาสิกขา ทรงมีวิธีการหลากหลาย แต่มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน คือจบลงด้วยท่านเหล่านั้นกลับใจไม่ลาสิกขา ส่วนมากจะบรรลุ มรรคผลชั้นต่าง ๆ เช่น

พระนันทพุทธอนุชา ไม่มีพระประสงค์จะบวช แต่ต้องบวชเพราะเคารพพระพุทฺธเจ้า บวชแล้วใจกลับครุ่นคิดถึง คำสั่งเสียของเจ้าสาว ที่แต่งงานกันใหม่ ๆ ยังไม่ทันได้ส่งตัว พระพุทฺธเจ้ากลับให้ท่านตามส่งเสด็จถึงนิโครธาราม เสียงนั้น คือคำสั่งที่ว่า “ขอพระลูกเจ้าเสด็จกลับมาด้วย” ทรงหาวิธี นำท่านไปพบสาวสวย ๆ ยิ่งขึ้น โดยทรงรับประกันว่า ถ้าพระ นนท์ตั้งใจประพฤติปฏิบัติสมณธรรม จะทรงเป็นประกันให้ได้ นางอัปสรเป็นภรรยา เมื่อตกลงกันแล้วทรงนำเรื่องนั้นมาเล่าให้ เพื่อน ๆ พระนันทฟัง เพื่อน ๆ พากันล้อเลียนว่า พระนันท เป็นลูกจ้างของพระพุทฺธเจ้า ทำให้พระนันทเกิดขัตติยมานะ พยายามปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่กี่วันท่านก็บรรลุมรรคผลเป็น พระอรหันต์

พระรูปหนึ่งไม่เห็นผลจากการปฏิบัติธรรม แม้จะบวช มานานแล้ว ทรงปลุกเร้าให้มองเพื่อน ๆ ที่บวชมาด้วยกัน สามารถให้คนอื่นเรียกว่าเป็นพระอรียบุคคลในระดับต่าง ๆ ได้ แต่ท่านรูปนั้นทำไมปล่อยให้คนอื่นเขาเรียกว่าพระผู้กระสันจะสึก ไม่อายเพื่อน ๆ เขาหรือ ท่านรูปนั้นเกิดตระหนงส์ชีวิตขึ้นมา บำเพ็ญเพียร จนบรรลุมรรคผลในที่สุด

มีพระหลายรูปที่พอใจ ตัดใจในเพศตรงกันข้าม อยาก
ลี้กไปอยู่ร่วมกัน ทรงมีวิธีให้สติแก่ท่านเหล่านั้น ด้วยการเน้น
ให้เห็นคุณค่าของการบวช โทษของการครองเรือนบ้าง เล่า
นิทานเรื่องที่ท่านเหล่านั้นเคยตกอยู่ภายใต้อำนาจผู้หญิงคนนั้น
มาในภพชาติก่อนบ้าง แสดงให้เห็นโทษของการครองเรือนของ
คนบางคนที่สามารถชี้ให้ดูในขณะนั้น ๆ บ้าง นำไปดูซากศพ
เพื่อเจริญอุสภกรรมฐานบ้าง จบลงที่ทุกท่านยุติความคิดที่จะ
ลาสิกขา หันมาบำเพ็ญเพียรเจริญสมณธรรม จนกลายเป็น
พระอริยบุคคลในที่สุด

จากหลักการทรงนี้ จึงพบว่า เมื่อทรงแสดงหน้าที่ของ
พระภิกษุสามเณรที่จะต้องปฏิบัติต่อชาวบ้าน จึงทรงเน้นไปที่
การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านเป็นหลัก ภารกิจที่ทรงวาง
ไว้จึงมีทั้งสงเคราะห์ด้วยธรรมและวัตถุสิ่งของ ที่สรุปว่า การ
กระทำอะไรก็ตามที่สามารถเป็นประโยชน์แก่คนอื่นได้ ทรง
สอนให้ทำสิ่งนั้น หน้าที่ที่ทรงวางไว้จึงเป็นเรื่องของการทำ
ประโยชน์แก่ชาวบ้านตามสมควรแก่กรณี คือ

เจตจำนงในการทำงานเผยแผ่ข้อนี้ สอดรับกับพระ
พุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูป ที่ทรงส่งไปประกาศ
พระพุทธศาสนาในคราวแรก ซึ่งมีลักษณะเหมือนธรรมเนียมของ
พระพุทธศาสนา เป็นหลักใจที่ศาสนิกทุกฝ่ายควรตระหนักถึง
ภารกิจของตนและภารกิจที่จะต้องทำต่อเพื่อนร่วมโลก เมื่อ
แยกพระพุทธรูปออกเป็นกลุ่มจะพบว่า

ภารกิจร่วมของพุทธบริษัท คือ

“บัดนี้ เราพ้นแล้วจากบางทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม่เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบางทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์”

พระพุทธดำรัสช่วงนี้ เป็นการชี้ถึงภารกิจร่วมกันที่อาจ เรียกว่าธรรมา ๒ ประการ หรือพระสัทธรรม ๓ ประการก็ตาม เพราะนั่นคือทุกคนทุกฝ่ายจะต้องทำหน้าที่ศึกษา เล่าเรียนพระ ปริยัติสัทธรรม และนำเอาหลักธรรมที่ศึกษามานั้น มา ประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่กรณีของธรรมเหล่านั้น อันเป็นส่วน ของพระปฏิบัติสัทธรรม เมื่อปฏิบัติไปแล้วผลจะออกมาใน รูปของการหลุดพ้นจากอำนาจของบวงมาร ตามลำดับของไตรสิกขา ที่ท่านเหล่านั้นสามารถปฏิบัติได้ ผลเหล่านั้นคือปฏิเวธสัทธรรม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และนั่นคือ อัตตประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ส่วนตนที่ทุกคนจะต้องศึกษา ปฏิบัติ และสัมผัสมผล ของการปฏิบัตินั้นด้วยตนเอง

อุดมการณ์เพื่อมนุษยชาติ

“เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่อกุล แก่คนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่อ เป็นการอนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อแก่อกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

โลกทรรศน์ทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นการมองสรรพ ชีวิตด้วยพื้นฐานของการมีลมหายใจ คือข้อแรกจึงกำหนดให้

พยายามงดเว้นจากการทำลายสัตว์ สิ่งที่มีลมหายใจเข้าออก และแผ่เมตตาจิตเป็นสากลว่า สัพพะ สัตตา คือสัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ชาวพุทธ ที่แท้จริงเมื่อปฏิบัติตามที่ทรงแสดงไว้อย่างถูกต้อง จะมีโลก- ทรศน์ในลักษณะดังกล่าว เมื่อตนได้สัมผัสสรสแห่งธรรม อัน เป็นปัญญา ความบริสุทธิ์ จากอำนาจของกิเลสระดับทาน คีล เป็นต้นไป จิตจะเกิดเมตตา กรุณาต่อคนอื่น สัตว์อื่นตาม ธรรมชาติของจิตที่มีความเป็นพุทธในระดับนั้น ๆ ทำให้เกิด ความมุ่งมั่นที่จะช่วยให้คนอื่นได้ อย่างที่ตนได้ มีอย่างที่ตนมี ขอความข้างต้นจึงเป็นภารกิจเพื่อคนอื่น สัตว์อื่น รวมถึงสิ่งอื่น โดยพื้นฐานของปัญญา บริสุทธิ์ กรุณา ที่ตนสามารถสัมผัสได้ เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงมีพระฐานะเป็น

“โลกเชษฐ์ คือพี่ชายคนโตของชาวโลก โลกนาถ ทรง เป็นที่พึ่งของชาวโลก โลกนายก ทรงเป็นผู้นำของชาวโลก จน ผลดีงามกระจายออกไปสู่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อันเป็นที่มาของ พระพุทธคุณบทว่า อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ ทรงเป็นสารถิ ผู้ฝึกคนได้อย่างยอดเยี่ยม ไม่มีสารถิอื่นจะยิ่งไปกว่า ทรงฝึก ทั้งคน สัตว์ เทวดา พรหม พระอริยะ จึงได้เฉลิมพระนามว่า สตุธา เทวมนุสสุสาน์ ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ ทั้งหลาย

การทำหน้าที่สั่งสอน เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงเป็น ภารกิจโดยเสด็จตามรอยพระยุคลบาทของพระองค์ หมายความว่า ทรงทำอะไร นักเผยแผ่จะต้องทำงานลักษณะเดียวกัน

ภายใต้เงื่อนไข โครงสร้างเดียวกัน นั่นคือการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูล และอำนวยความสะดวกให้แก่คนที่ตนเผยแพร่ สันทนา เทศน์ก็ตาม การทำงานจึงวางอยู่บนพื้นฐานของความ มุ่งมั่นว่า

“เราจะแสดงอะไร ? แสดงแก่ใคร ? แสดงอย่างไร ? แสดงไปแล้วคนฟังจะได้รับประโยชน์อะไร ? อย่างไร ?” โดยไม่ต้องไปคิดว่าตนจะได้อะไร ? อันเป็นเงื่อนไขของนักเผยแผ่ข้อต่อไป คือ

๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

คำว่า ลาภ คือผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ ที่จะย้อนกลับมาสู่ตน ด้วยความมุ่งมาดปรารถนา ทำนองแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน เหมือนเอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามา ขายกิน ในขณะที่เดียวกัน ก็ไม่ถึงกับห้ามกุศลเจตนาที่จะทำการ บุชาธรรมของผู้ฟัง แม้ในกรณีนี้ก็ตาม ยังทรงเน้นให้มีการบูชา ด้วยการศึกษ ปฏิบัติตามธรรมที่ทรงแสดงเป็นสำคัญ ทรงสรรเสริญการบูชาด้วยการปฏิบัติตาม ว่าเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ดังนั้น ในทิส ๖ เมื่อทรงแสดงถึงหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร จะต้องทำต่อชาวบ้าน จึงเน้นไปที่การสงเคราะห์ด้วย

๑. ห้ามปราม ชี้นะระ บอกกล่าว ไม่ให้เขาทำความชั่ว ความผิด

๒. ส่งเสริม สนับสนุน สั่งสอน แนะนำ ให้เขาทำความดี

๓. สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยน้ำใจอันงดงาม

นั่นคือนำเจตจำนงในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยพื้นฐานของความเป็นพุทธ ที่อาศัยปัญญา ความบริสุทธิ์ใจและความเมตตากรุณาต่อคนฟัง นั่นคือความกรุณาที่ทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มายาสาโถย

๔. ให้เขาได้ฟังสิ่งที่เขายังไม่เคยฟัง ตามสมควรแก่ฐานะของเขา

๕. พยายามอธิบายขยายความสิ่งที่เขาเคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว ให้เขามีความแจ่มแจ้งชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๖. บอกทางสวรรค์ให้

ทางสวรรค์ โดยรวมก็คือ การละความชั่ว ประพฤติความดี ที่ทรงแสดงทางดำเนินของคนในสังสารวัฏไว้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

สุคติ คือทางสวรรค์ ทางเจริญ เรียกท่านผู้ดำเนินไปว่า สุคติ คือผู้ไปดี

ทุคติ คือทางอบาย ทางเสื่อม ทางแห่งความทุกข์ ความเดือดร้อน เรียกผู้ดำเนินชีวิตไปในลักษณะนี้ว่า ทุคติ คือผู้ดำเนินไปชั่ว ไม่ดี

หากนักเผยแผ่ เทศน์ แสดง สอน แนะนำตามหลักการดังกล่าว จะทำให้คนฟังได้รับผล อานิสงส์ตามที่ทรงแสดงไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ฟังจะได้ฟังสิ่งที่เขายังไม่เคยฟัง

๒. สิ่งใดที่ได้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจชัด จะเข้าใจ
สิ่งนั้นชัดเจน

๓. สามารถลด ละ บรรเทาความสงสัยลงไปตาม

๔. สามารถทำความเข้าใจของคนให้ถูกต้องตรงตามหลัก
ธรรม

๕. จิตของผู้ฟังยอมมองใส

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและคนอื่น

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การสอนธรรมนั้น เป็นการทำ
งานเพื่อคนอื่น อันเป็นส่วนแห่งปรหิตประโยชน์ คือประโยชน์
อันมีลักษณะเกื้อกูลต่อคนอื่น หลักการแสดงธรรมข้อนี้จึงมี
ความสำคัญมาก ดังในโอวาทปาฏิโมกข์ใช้คำสรุปว่า

“อนุภาโต อย่างกล่าวร้าย หมายถึงเรื่องที่น่ามาพูดมา
แสดง ต้องเป็นเรื่องจริง ส่งเสริมให้เกิดสามัคคีธรรม มีความ
ไพเราะอ่อนหวาน มีสารัตถประโยชน์เป็นสำคัญ

อนุภาโต ไม่ทำลายชีวิต ทรัพย์สิน คู่ครอง อาชีพ
ของใคร

แต่ข้อที่ต้องตระหนัก คือวิธีการแสดงธรรมตามปกติ
แล้ว จะพูดถึงหลักธรรม การประพฤติของคน ผลดีงาม หรือ
ไม่ดีงาม ผลที่คนเหล่านั้นสัมผัสในรูปของลาภ ยศ สรรเสริญ
สุข หรือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ประสบความทุกข์
และการบังเกิดในสวรรค์ ตกนรก การบรรลุมรรคผลนิพพาน
เช่นอนิสงส์ทั้งหลาย ที่ทรงแสดงไว้จะพบว่าผลเหล่านั้นมีทุก

ระดับดังกล่าว เช่น

อานิสงส์อามิสทาน

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักของคนมาก
๒. สัตบุรุษคือคนดีย่อมคบหาสมาคมกับคนผู้ให้ทาน
๓. ชื่อเสียงของผู้ให้ทานจะฟุ้งกระจายไป
๔. ผู้ให้ทานจะเป็นคนองอาจกล้าหาญในสมาคมต่าง ๆ
๕. ผู้ให้ทานหลังจากตายไปแล้วจักบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

อานิสงส์ของธรรมทาน

๑. ได้รับความเข้าใจในอรรถธรรม
๒. ใจของผู้ให้ทานจะมีความรื่นรมย์ยินดีในธรรม
๓. จะสัมผัสธรรมเบ็ดเตล็ด คือความเอิบอิ่มภายในใจ
๔. ใจจะได้สัมผัสความสุข ความสงบ
๕. จิตใจจะตั้งมั่นเป็นสมาธิ

อานิสงส์ของสัปปริสทาน

ตามปกติแล้ว คนดีหรือสัตบุรุษเมื่อจะให้ทาน จะให้ด้วยคุณธรรม ๕ ประการ คือ

“ให้ทานด้วยศรัทธา ความเคารพ ตามกาล ให้ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์ เป็นการให้ทานที่ไม่กระทบตนกระทบคนอื่น”
เมื่อท่านให้ทานเช่นนั้นจะได้อานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก เป็นคนมีรูปงาม
น้ามอง น่าเลื่อมใส

๒. เป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีบุตร ภรรยา
คนใช้เชื่อถือถ้อยคำ

๓. เป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีประโยชน์เต็ม
เปี่ยมในเวลาตาย

๔. เป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีจิตอึดด้วย
เบญจกามคุณ

๕. เป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก ทรัพย์สมบัติจะ
ไม่มีอันตราย

เนื่องการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมเป็นกุศลกรรม เกิด
จากกุศลเจตนา ยามแสดงธรรมจะต้องมีเมตตากรุณาต่อผู้ฟัง
เป็นหลัก ไม่สร้างศัตรูกับผู้ฟัง แต่การอธิบายธรรมนั้น ถ้า
เป็นการพูดถึงองค์ธรรมไม่เกี่ยวกับคน ก็ไม่ค่อยมีปัญหา แต่
ยามใดที่ต้องพูดถึงคนดีคนชั่ว สำหรับคนดีคงต้องอาศัยนัย
ภาสิตโบราณที่ท่านสอนว่า

“ขอนายให้ยอดต่อหน้า ยอชี้เข้าเมื่อแล้วกิจ ยอมิตร
ยอลับหลัง ภรรยาอย่าสรรเสริญ”

แน่นอนสามารถปรับใช้ได้ตามสมควรแก่กรณี แสดงว่า
ความดีของคนดีจะเป็นใคร สมัยใด ก็นำมาพูดได้ แต่ถ้าวัด
ถึงความชั่วของคนชั่ว หากจำต้องยกตัวอย่างคน ก็ต้องยก
ตัวอย่างคนในประวัติศาสตร์ นิทาน วรรณคดี สร้างสถาน-
การณ์สมมติ อย่าเอาคนชั่วในปัจจุบันมาวิจารณ์ เพราะนอกจาก
จะเป็นการสร้างศัตรูแล้ว ยังแสดงว่า ผู้แสดงขาดเมตตา
กรุณาอันเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับผู้สอนคนอื่น

หลักการเผยแผ่โดยสรุป คือ

พระพุทธเจ้า ทรงอาศัยหลักการ วิธีการของ
พระพุทธเจ้าในสมัยอดีตเป็นหลัก

พระอริยบุคคลสมัยพุทธกาล จะยึดพระพุทธเจ้าเป็นหลัก
เรื่องอะไร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างไร ท่านจะแสดงอย่าง
นั้น นั่นคือการเผยแผ่ “แบบครู”

ดังนั้น นักเผยแผ่ศาสนาทุกท่าน ทุกรูปแบบจะต้อง
ตระหนักว่า การนำเสนอ นั้นอาจจะแตกต่างกันได้ในเชิงรูปแบบ
ของการนำเสนอ แต่เนื้อหาสาระต้องยุติด้วยหลักธรรมตามที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ พระโบราณจารย์ได้เน้นให้ตระหนัก
ดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น

“นักเผยแผ่ทุกคน คือราชทูต ทำหน้าที่ส่งราชสาส์น
ราชสาส์นว่าไว้อย่างไร แสดง อ่านไปตามนั้น ราชทูตที่ดีจึง
ต้องไม่แปลงราชสาส์นให้คลาดเคลื่อนไป” ที่ครูบาอาจารย์ใน
กาลต่อมาท่านใช้คำว่า

“อย่าให้คลาดเคลื่อนจากทำนองคลองธรรม”

ท่านในอดีต ให้ความสำคัญแก่พระธรรมแต่ละข้อ
เหมือนพระพุทธรูปแต่ละองค์ การอธิบายหลักธรรมให้คลาด
เคลื่อนด้านเนื้อหาสาระ เหมือนกับการทำลายพระพุทธรูปวิมา
องค์ที่เดียว

อย่างไรก็ตาม คนที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา
ตามเสด็จรอยพระบาทพระพุทธเจ้า รอยเท้าพระอรหันต์ พระ
อริยบุคคล บุรพาจารย์ สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าถึงหลักธรรม
คนฟัง เบื้องหลังของคน ตามโครงสร้างของสัปปริสธรรม ๗

ด้วยปัญญา

เข้าถึงคนงานด้วยความรู้ ความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ

เข้าถึงคนฟังด้วยความรัก ความเมตตา หวังดี

แต่ต้องมีถึงทั้งหลักการ วิธีการ ในการทำงาน และใจต้องถึง คือมีน้ำใจเสียสละ จนเรียกได้ว่ามีจิตวิญญาณของนักเผยแผ่ธรรม เพื่อบูชาต่อพระรัตนตรัย สำหรับท่านที่ครองสมณเพศ จะต้องทำใจไว้เป็นเบื้องต้นว่า

ด้วยโครงสร้างการบริหารพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้น ท่านที่ทำงานด้านการศึกษา กับด้านเผยแผ่นั้น จะไม่รุ่งเรืองด้วยลาภ ยศ แต่ทำงานด้วยพื้นฐานดังกล่าวมาตามลำดับ ย่อมได้รับสรรเสริญ ที่สำคัญคือ ความสุขใจที่ได้ทำงานด้านนี้ เพราะนั่นคือ

การดำเนินชีวิตตามรอยพระอรหันต์ และยึดมั่นในพระพุทธรูปที่ตรัสไว้เป็นปัจฉิมพุทธพจน์ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายให้ทราบไว้ สังฆารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำประโยชน์ตนและประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด”

คติธรรมคติไทย

๑. ถึงเป็นครู วิชา ปัญญา มาก
ไม่รู้จัก ไซปาก ให้จัดจาน
เหมือนเตาผิง นั่งชื่อ อ้อรำคาญ
วิชาชาญ มากเปล่า ไม่เข้าที่
๒. สารพัด ที่จะรู้ เป็นครูเขา
ตัวของเรา แลวทำไม ไม่สั่งสอน
ปล่อยให้ยุง นุงนัง ไม่สั่งวร
ควรผันผอน แกยุง นุงทั้งปวง
๓. ปากเป็นเอก เหมือนเสกมนต์ ให้คนเชื่อ
ฉลาดเหลือ วาจา ปรีชาฉาน
จะกล่าวถ้อย ร้อยคำ ไม่รำคาญ
เป็นรากฐาน เกิดตน พนล้าเค็ญ

